

# Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2018. február – XVII. évfolyam 2. szám

Ára: 560 Ft

*Nincs lágyabb, mint a víz,  
mégis a köveket kivájja:  
nincs külön nála.*

Lao-ce: Az út és erény könyve,  
részlet

Nyelv és politika **2**

*Joós Ernő esszéje*

Visszatérés **4**

*Vasi Szabó János  
elbeszélése*

Egy profetikus  
Rónay-vers **8**

*Vasvári Zoltán  
tanulmánya*

Ragadozók **19**

*Andrzej Stasiuk  
novellája*

Az erkölcsös  
létezés vátesze **20**

*Pósa Zoltán írása  
Fekete Gyuláról*

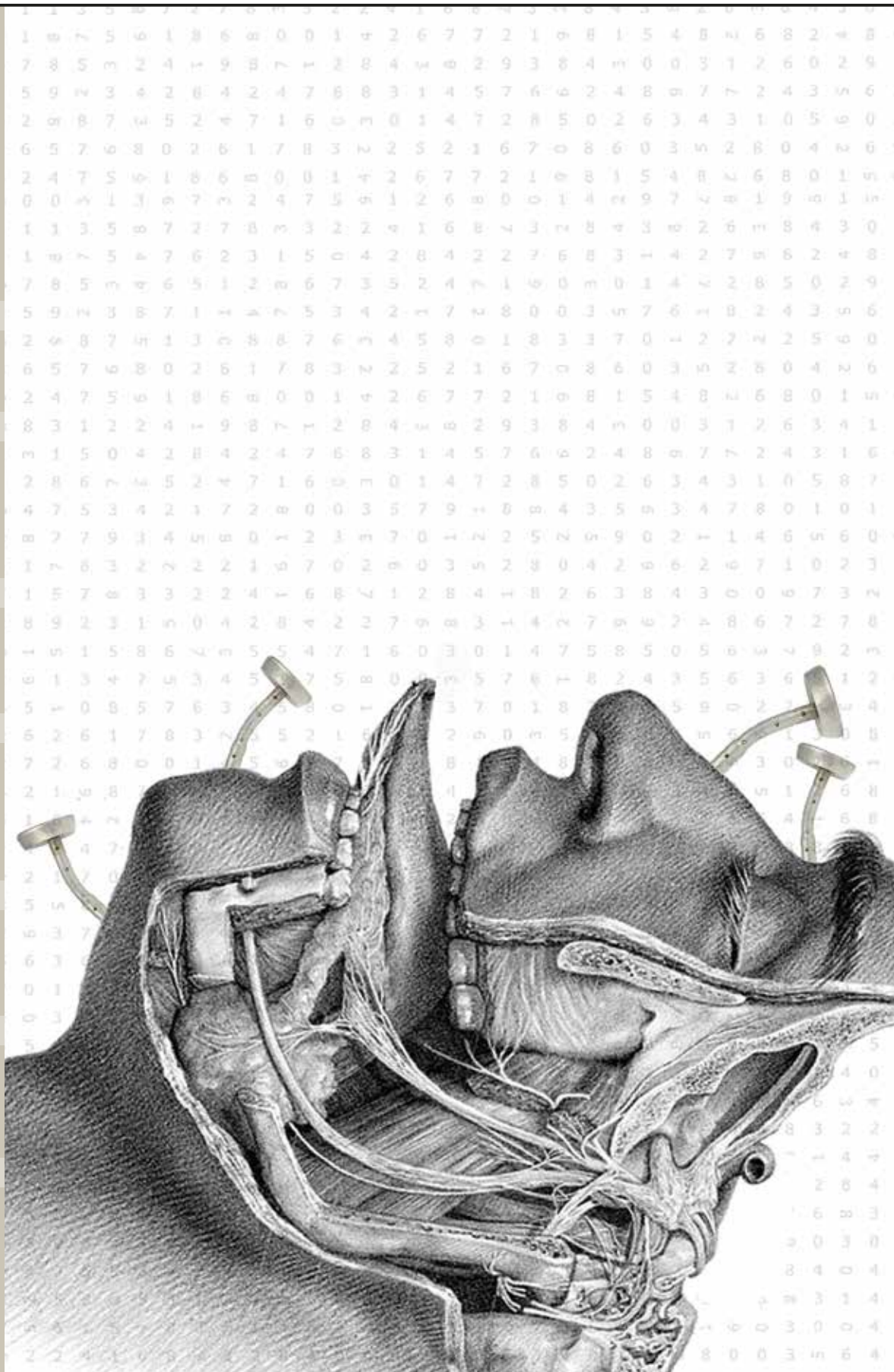
Szavak nélkül **25**

*Oláh András novellája*

Nagy Kígyó  
álma **29**

*Győri Andor  
elbeszélése*

Inferno II.  
Horkay István grafikája



JOÓS ERNŐ

# Nyelv és politika

Volt idő, amikor az „egyedüli könyv”, ami rendelkezésemre állt, az az emlékezetem volt. Itt találtam azt, amit most ugyancsak emlékezetből idézek, de ami most egy új helyzetbe illeszkedik bele, egy filozófiai helyzetbe, amire sosem gondoltam valaha: a betű öl, a lélek pedig megelevenít. Most előttem áll a történelem a sok filozófiai gondolattal, amit most így foglalok össze: nyelv és politika.

Így indul egy új gondolat a nyelvvel, ahol a nyelv beleütközik a politikába. Az új indulás, új feltételezésekhez vezet. Az új feltételezés megint nem filozófiai, nem politikai indulás lesz. A kérdés világos: a nyelv lényege szerint se nem filozófia, se nem politika. A kérdés a következő: vajon a nyelv ki tud-e fejezni közvetlenül minőségi különbségeket? A gondolat ezen a ponton vagy halad, vagy elbukik. Értem ezen

*A kérdés világos: a nyelv lényege szerint se nem filozófia, se nem politika.*

azt az egyszerűnek látszó kijelentést, hogy piros, vagy szép, vagy jó, majd ehhez hozzá lehet már tenni mennyire jó, mennyire szép. Mi más ered ebből a gondolatból? Semmi más, mint a szavak minőségi fokozatai. Itt kezdődik a nehézség, mivel a minőség meghatározhatatlan jelenséghez van kötve. Példa erre, hogy minden szép nem egyformán szép, minden

jó nem egyformán jó. Ami arra vezet bennünket, hogy minden érték nem egyformán érték.

De innen már új irányba indulhatunk. Minden jelentés, amit nyelvünk hordoz, nem ugyanolyan mértékben érték. Így csöppentünk bele témánk legnehezebb szakaszába. Marx teóriája érdekel bennünket. Tehát itt már áttérhetünk a politikai térre, hisz ez volt a célunk. Szolgálhatja-e a nyelv politikai teóriák kidolgozását, ahogy azt Marx értette? S itt érünk témánk legfontosabb és legkényesebb részéhez. Vajon a nyelv tartalmazza-e azokat az elemeket, amelyek egy egészséges, egy normális társadalom építéséhez szükségesek? Itt vagyunk megint a nyelv lényegénél. Ha most itt politikai szókincshez fordulunk, akkor most már világosan kimondhatjuk, hogy a nyelvben használt elvont fogalmak nem képezik még a nyelv lényegét. Vagyis ha nem minden szép valóban szép, nem minden proletár egyformán proletár, nem minden polgár egyformán polgár, vagy nem minden arisztokrata egyformán felelős a szociális bajokért, tehát nem minden proletár van hivatva az ország bajainak az orvoslására. Akkor kérdezhetjük, hol van a nyelv lényege?

Kérdezhetjük megint: mi is a nyelv lényege? Vegyünk egy közönséges példát, amit sokan ismernek: mi az ember lényege? Megszoktuk, hogy az ember racionális animal. De megfelelünk arra a kérdésre válaszolni, mi is a racionalitás? Mondjuk egyszerűen valami, ami képessé tesz bennünket, hogy gondolkodjunk. De mi határozza meg a lényegét, ha nem az, amit gondolunk? S itt elakad a logikai gondolat. Tehát bár a



Calais-i polgárok – Auguste Rodin szoborcsoportja

lényeknek a meghatározása – nagy általánosságban – logikailag elfogadható, de nyelvi szempontból nem kielégítő. Hiába hangoztatjuk, hogy az ember egy értelmes létező, ha nem tudjuk meghatározni az értelem határait.

S itt a példa nyelvünk politikai birodalmából: mi is a különbség egy proletár és egy polgár (bourgeois) között? Durván kifejezve, a különbség csak materiális. Az egyik szegény, a másik jómódú. De ez csak felületes, materiális különbség, ami nem képezi a nyelv lényegét. Egy másik osztályhoz tartozni nem egy lényeges különbség. Mivel jár egy másik osztályba tartozás? Marx minderről nem szól. Vagy durvábban kifejezve, Marx mindezt nem értette meg. Most milliók sirathatják áldozataikat, és gazdasági rendszerek kereshetik a hibákat, amelyek országok bukását és milliók nyomorúságát okozták. Akik Marx híressé lett proletárdiktatúrája mellett foglaltak állást, azok a nyelv lényegét nem értették meg. A nyelv metafizikai, ontológiai valóság és értékeket hordoz. Ha ezzel a világ nem is újul meg, de mégis új terek nyílnak meg új vál-

lalkozásokra, új erkölcsi és minőségi megújulásokra. Ezen a ponton csúszott el Marx híressé lett gondolata, a proletárdiktatúra életet mentő teóriája, és vele milliók leírhatatlan nyomorúsága. Íme a nyelv hatalma, amit még ma is csak kevesen értenek meg.



UTÓIRAT: Az élet avarja betakarta milliók szenvedését, és csodák-csodája, hogy még az elmúlásból is élet fakad, s új generációk kelnek a hamuból, és az élet megújul. Vagy ahogy Ady mondja: Az élet élni akar, s akit Magyarországra dobott ki, annak százszorta inkább kell akarnia. Mi volt Marx nagy tévedése? Kifejejtette az ember meghatározásából esszenciáját, vagyis lényegét: a szabadságot, amely az értelemmel van összekötve. Ezen a ponton csúszott el mind Marx, mind a marxisták gondolata. Például az igaz, hogy egy proletár olyan jól tud gondolkodni, mint egy polgár, de meg kell őt erre tanítani. Senki nem született lángésznek, még ha okos is.

Ványai Fehér József versei

## Szétesik, összeáll

Tar ágakkal kapaszkodnak  
A fák ég felé, föld fölé.  
Árnyék, miben állandóság  
Soha nincs, kúszik az élet

Bozótból titokba, bentről  
Kifelé torz alattomban.  
Szétesik, aztán összeáll  
Halál és sivár gyurma-lét.

Ki gondolta, hogy itt vagyunk,  
Saját mesében hívatlan?  
Felhőtakarta holdvilág  
Búvik a mindenség mögül.

## Újholdra ködöt

Holdba zárt tekintettel élsz,  
Sötétből mint üstből merítség,  
Kemény múltzárványban álmod,  
A gyöngye és a jó halál.

Újholdra ködöt varázsol,  
Éj szeme feketén pereg,  
Inog minden fundamentum,  
Lényeg a kárpit, rossz a test.

Már nem vagy a történetben,  
Felhők torz csikóhalai  
Szülnek meg, oldalzsebükben  
Élet és halál titkai.

Szappanos Gábor versei

## Cím nélkül

Uram, engedj magadhoz,  
Szenvedek itt a földön –  
Nem, nem meghalni akarok,  
Még nem.  
Csak engedj átbújnom a Szentlélek kristályrácsán  
Hogy a szénből a gyémántlétbe jussak,  
És három D-ben lássam az igazságot.

## Cím nélkül

Uram, néha mintha felelnél.  
Néha mintha nem.  
Mindegy, én ezt a  
bizonytalanságot is  
szeretem Veled.

## Cím nélkül

Megtanulok görögül Miattad,  
hogy eredetiben olvashassam Szavad.  
Átrágom magam a szenvedő szerkezeten,  
hogy eljuthassak az óhajtó módhoz  
és a beálló jövőhöz. De ha makacskodsz,  
először a felszólító módot tanulom!

VASI SZABÓ JÁNOS

# Visszatérés az Eric Arthur Blair-kontinuumba

Megszorult a teremben a meleg levegő. (A légkondicionáló korábban felmondta a szolgálatot.) Az Európai Unió Multikulturális Konferenciájára érkezett előadók verejtékező arccal, pattanásig feszült idegekkel hallgatták a se vége, se hossza köszöntőket, majd az unalomig ismert előadásokat: ugyanazok az elcsépeelt szövegek, amik tíz, húsz éve szállt az „örök konferenciájárok” ősz szakállá mögül. Csak a fiatalokat feszítette a kínzó szóláskényszer, hogy szétüvöltsék a huszonegyedik század valódi problémáit, amiről hallani sem akart az EU nagytiszteletű szociológus társadalma. A permanens gyanakvás légköre mételyezte a konferenciát, a Ruhr-vidéki törökök a párizsi arabokra fújtak, a pomerániai kasmír népesség a dorchesteri hindukat figyelte gyanakvással, kik maguk is a dublini pastukat tartották szemmel, a nápolyi bantuk az oslói tuszikat, míg a mindenütt jelenlévő kínai populáció képviselői ferde szemmel vizslatták az összes többi résztvevőt. A vendéglátók érezhető tehetetlenségként kezelték a Brüsszelből rájuk osztott összejövetelt, s a tagállamokból összesereglett résztvevőit.

A szünetet jelző gépi hang hozta el a klauszrofóbiás tünetekkel küszködők számára a megváltást a sok szócséplés után. A saját levében főtt társaság – feledve tudományos tekintélyét, jómodorát, letaposva az előtte álló sarkát, sőt, könyökkel odább taszítva azt – kiverekedte magát az ajtón. Megteltek a Vértesszobor Konferenciapalota fehér műmárvánnyal borított folyosói a szédülten kóválygó, vagy a hűsítőket iszogató férfiak

és nők csoportjaival. Utóbbiak közé tartozott az a két úriember, akik a folyosó távolabbi beugrójába húzódba kortyolgatták a bódító levét, s folytattak éles polémiát a migrációs válság, a multikulturalizmus megoldatlan ügyeiről.

Erdei Vilmos volt a neve a fiatalabbiknak. Magas, erős testalkatú férfi volt. Markáns vonásai, rövid keféfrizurás haja inkább emlékeztette valamelyik kereskedelmi-tévé szappanopera sztárjára a kívülállót, mint egy ügybuzgó kutatóra. Győrből érkezett, eltelve a fejlett nyugat-dunántúli régió polgárainak nagyképűségével.

Cserfalvi Igonak hívták a beszélgetőtársát: alacsony, arányos felépítésű, őszbe csavarodó hajú férfi. Tekintete azé a kutatóé volt, aki képes feláldozni az élet póriás hívságait a Szent Társadalomtudományok szolgálatáért cserébe. Távoli, Erdei számára ismeretlen helységről érkezett. Viseltes öltözéke arról árulkodott, hogy a közsférában dolgozik.

Vitájuk a kulturális antropológusok megfigyelési lehetőségei körül kavargott. Ezen a ponton megakadt a társalgás. Minden bizonnyal közrejátszott ebben az is, hogy Cserfalvinnak fejébe szállt az ital, s mint egy elakadt videószalag, egyre csak azt hajtogatta:

– Ne haragudjon, de ön téved! Megtéveszti a globalista sokszínűség, a mindenhol fellelhető kulturális minták. Ugyanakkor a fősodortól elzárt közösségekben, eltérő környezeti és történelmi hatások miatt, kialakulnak azok a szokásminták, amelyek az adott feltételekhez alkalmazkodva a kultúrák



közötti különbségek kibontakozásához vezetnek. Bécs és München multikulturális fénykörében, a jómódú nyugati megyékben nem lehet érzékelni a különböző társadalmi csoportok, rasszok együttéléséből kialakult egyediséget! A városom ott fekszik Európa határán, a kultúra peremvidékén. Ahogy ön is jól tudja: a kultúra pedig nem más, „*mint az az összetett egész, ami magába foglalja a tudást, hiedelmet, művészetet, erkölcsöt, törvényt, hagyományt, és minden más olyan képességét és szokását az embernek, amiket a társadalom tagjaként sajátított el.*” (Edward Burnett Tylor) Ha a saját szemével kíván meggyőződni az állításom igazáról, jöjjön el terepmunkára Szájberhalomra, itt a névjegykártyám, szívesen látom...

Mielőtt Erdei válaszolhatott volna, felbűgött az ismerős hang, s a tanácskozás résztvevői rendezetlen sorokban áramoltak a nagyterem éhes ajtó-szája felé.

Erdei Vilmos nem találkozott többet a férfival; sem az ülések elnyújtott órái – napjai – alatt, sem később, amikor a vasútállomás forgatagában bámészkodott. De Cserfalvi szavai ott fortogtak agyának túlfűtött kazánjában. Elhatározta: nem Európa metropoliszainak színes multikulturális világáról írja a közelgő disszertációját, hanem az egykori Monarchia – most pedig az EU – határán épült poros városka populációjáról.

■ ■ ■

Távoli hang... Kellemes női hang. A nevemet ismételi. Megmozdítom a karomat, majd a fejemet, lassan felhúrom a lábam; öregesen roppan a derekam, ahogy felülök. Hogy viszsza ne dőljek, a térdemen összekulcsolom a kezemet. Kinyitom a szemem. Meglepetéssel tapasztalom, hogy a szűrő fájdalom elmarad. Opálszín fényben ázik a helyiség, tompítja a tárgyak kontúrjainak kínos élességét, a sötét és világos kápráztató ellentétét. Az ébresztő-hipnózis tudatta velem: hol vagyok, hány parszeket szelt át az úrhajó, míg hibernálva feküdtem. Ez ösztökél arra is, hogy lelépjek a puha műanyag padlóra. Botladozva, de sikerül elérni a kis kézi vezérlésű járművet. Megkönnyebbülten süppedek az ülésbe. Az ajtók automatikusan kinyílnak, amint tovább gördül az elektromos jármű a félhomályos folyosókon. A légénység és az utasok az első mozdulatokkal küszködnek a lezárt fémaajtók mögött. A büszkeség gyöngye árama fut át lomha agysejtjeimen, mikor arra gondolok, hogy az én szervezetemet tartották a legerősebbnek az ébresztéshez a YEAR-1000 utasai közül a mindenható komputerék. Szétnyílik előttem az utolsó fémfal: a vezérlőteremben vagyok. A villogó műszerek közt megtalálom a hatalmas falképernyő kapcsolóját. A sötétség épp olyan sűrűnek és végtelennek tűnik, mint az álom a hibernációban. Apró aranyfüggők csillannak, díszeként az éjfékete palástnak. Befordul a képbe a célállomás, a Sarik bolygó. Nagy, sárga égitest. Kráterektől csúf szederjes „arcán”, mint elmergesedett pattanás nő ki az ember építette kupolaváros. Ahogy közeledik, úgy tűnek föl rajta a horpadások, körötte a sivár tájban pedig a hegyekké halmozott hulladék, sorsukra hagyott meddőhányók, a harminc méter átmérőt is elérő fémcsovek. Utóbbiak gigantikus acélférgeként kígyóznak, tűnnek el és bukkannak föl a vigasztalanul sárgálló homokban. Elfordítom az arcom a kopár planéta irányából. Mögöttem, hasonló járgányokon közlekedve föltűnnek a csillaghajó leszállását majdan irányító személyzet tagjai...

■ ■ ■

Bömbölő sírásra ébredt. Kócos, barna kislány itatta az egeket a szembeni ülésen, vörösen égett arcának bal felén a tűzfolt. Érces hang torkolta le:

Befogd a szádat, pulya! Megmondtam, nincs több percc.

Az anyja – a szűk farmernadrágból kibuggyanó hasú, nagymellű, karvalyorrú cigányasszony – adott neki egy sallert. Ettől a gyerek csak még inkább visítani kezdett, mire a nő is elvesztette maradék türelmét: – A szar csípje ki a segged! Fogd már be a pofád!

A fülsértő kakofónia kiverte Erdei Vilmos szeméből az álmot. A fantasztikus könyv – *Világállam* című –, amit a szunyókálás előtt olvasott, az ülés alá esett. A lányka vadul kalimpáló lába miatt alig tudta fölszedni. Csak úgy áradt a szitok a szénszemű anyjából. A vicinális közben becsattogott a megyszékhelyre. A pályamunkásokkal együtt a hangoskodó utastársai is leszálltak.

...gigantikus acélférgeként kígyóznak,  
tűnnek el és bukkannak föl  
a vigasztalanul sárgálló homokban.

Itt legalább fél órát várt a szerelvény, a végéről vagonokat kapcsolak le, könnyített teherrel lépték át a schengeni övezet határát. Bár a táj eztán is az Európai Unió területe volt, ám mintha láthatatlan függönyön haladtak volna át, nemcsak a füledt levegő, hanem „maga” az idő is megállt volna, a koszos ablak előtt elvonuló, gaz fölverte táj, a poros falvak a múltból elővillanó képek. Hegyek komorlottak a távolban, aszfaltszínű kövér fellegek koronázták csúcsukat. Akácligetek tarkították a dombos vidéket, a sínek mellett nagy táblán hirdette a kopott felirat: BINE ATI VENIT LA CYBER-DEAL!

A vonat megállt a vasútállomás földszintes épülete előtt. Erdei görgős bőröndje az első lépések után elakadt a betonjárda repedésében. A vasútállomás homlokzatáról tégláig koszolt a vakolat, a váróterem egyik szegletében ráccsal fedett kis ablak mögött a jegypénztár bújta meg, szemben vele a restaurant: dohányfüstös talponálló. A kijárat pántjaiból kifordult ajtaja egy kátyús bekötőútra nyílt. A távolban a városka szélső házai délibábként vibráltak a hőségben. Taxi árvalkodott a restivel szemben: egy ütött-kopott Oltcit. A sofőr sehol. Erdei türelmesen ácsorgott a jármű mellett, bámulta a szélvédőt, az ablaktörő vonalán túl felhajtott függöny formában ráakódott port. Közben előkerült a mokány, füstös képű taxis. Messziről szaglott a cujkától. Izzadó homlokát törölgetve kérdezte: *Buna zivá! Unde ai merdzse?* (Jó napot! Hová menne?) Vilmos értetlen képét látva elvigyorodott: *Versztét du?* Aztán elkomorodott a barna fizimiska: *Csak nem magyar vagy?*

A pink színű betűkből kirakott PENSIUNEA felirat jelezte az ifjúsági szállóra emlékeztető lapos épület homlokzatán, hogy megérkeztek. Fülig érő szájjal fogadta a taxis a viteldíjat, koszos sapkáját megbillentve búcsúzott.

Vékony, fehér bőrű, harmincas nő állt a recepciónál. Csontos testén nem akadt egy gömbölyded pont, sápadt, aszketikus arcán a szeme alatt, a szája sarkában már megjelentek a szarkalábak. Kontyba feltűzött, hollófekeete haja csak erősítette a vénlányos kinézetet, ám keskeny fekete szemében sötét tűz égett. A melle fölött ferdén fölcsíptetett lapkán ez állt: VIORELA POPLICEANU. Mély hangon szólította, németül kérte

el Erdei igazolvány-kártyáját. Kétágyas szobában szállásolta el, a WC és a zuhanykabin a folyosó végén volt. A férfi rátolta a farostlemezejtő riglijét, kinyitotta a fülledt helyiség ablakát, ám a gondozatlan udvar felől beáramló macskaürülék-szagot beszippantva meggondolta magát, összehúzta a függönyt is. A szivacsmatrac a derekánál rögvest bemélyedt, ahogy elterült az egyik ágyon. Holnap felkeresem Cserfalvi Igot, a mai nap még alkalmatlan a terepmunka kezdetének.

Kivette bőrröndjéből a hazuról hozott ásványvizet, langy erecske csordogált végig az ajkán. Csak kókadozni bírt a melegben, remélte: este enyhül a hőség, s a bűdös; akkor kiszélesíthet. Kiemelte a kofferből a vonaton elkezdett vékonyka, vörösben játszó borítójú *Világállam* könyvet. A címadó novella folytatását olvasta: „...a leszállás elmarad. Az űrhajó orbitális pályán kering az űrben; egy ormótlan, ütött-kopott komp szállítja az utasokat a bolygóra, a kupolaváros kikötőjébe. Ott az egyenruhás személyzet szűkös váróterembe terel minket, majd rezzenéstelen arcú android fináncok átforgatják az útipoggyászt, végigpásztázták – lapos, műanyagházú letapogatókkal – a ruházatunkat. A fogadtatás nem volt túl szívélyes, mégis örömmel lépek ki a hatalmas hibrid város műfényébe. A széles sugárutat vadonatúj épületek, s nagy neoncsöves transzparensok kísérik. A nyelv és a betűk idegensége, valamint a jókora holografikus arcképek ismeretlensége miatt nem tudom eldönteni, mi célból vannak ott. Az út szélén várakozó robottaxikhoz lépek, beülök a legközelebbibe. Beprogramozom a professzor címét és várom, hogy a gépezet a magasba emelkedve elszállítson. De, nem történik semmi! A tucatnyi járműből egy sem működik. Látom, amint a volt útitársak döbbszerűen mennek egyik gépezettől a másikig. Káromkodom cifrát, majd belátva, hogy ettől nem fognak megmozdulni a járművek – lehangoltan elindulok gyalog. A hajó könyvtárában kapott régi város térkép a kalauzum. A meglepetéseknek nincs vége: befordulva az első kereszttutkába, mellbevágó látvány fogad. Az űrkikötő makulátlan tisztasága után hihetetlen kontrasztként tárul elém az urbánus táj. Elképedve kerülöm ki a sűrű toronyházak lábánál összegyűlt szeméthegeket, ugrálom át a csordogáló szennypatákat. Az épületek falának repedésében mohaszzerű, kékeszöld növény burjánzik; elborítja az emeleteket, körülszövi az ablakokat, utóbbin a plexi vagy üvegorborítás helyett csak lyukacsos papír feszül. Zizegéséhez a tokból kifordult nagy udvari lengőajtó nyirkorgása ad kíséretet.

Rövidesen elfogy az utca aszfaltburkolata is. A hiányos kockakövek közt gyanús összetételű tócsák csillognak. Egy rozsdamarta, darabokra szedett sikló mögül embersor bukkan elő. Bezűzött kirakatú áruház előtt áll a tömeg, természetellenes mozdulatlanságban. Ezek a »lények« csakis robotok lehetnek, s gazdáik parancsára ácsorognak a bolt előtt. Föltámad a kíváncsiságom: a *Világállam* legtöbb bolygóján rég kivonták a forgalomból ezeket az elavult, emberszabású konstrukciókat. Odasomfordálok az ajtóhoz, s benézek a vállak fölött a helyiségbe. Mielőtt hozzászokhatna a szemem a homályhoz, az előttem álló – megszólalásig humanoid – robot jól irányzott karlendítéssel a gyomromba könyököl. Kétrét görnyedve vágódom a kirakatnak.

– Nem tolakszunk előre! – recsegi a fémes, kioktató hang, bár gazdája arra sem méltat, hogy hátra forduljon.

Megszégyenülten tápázkodom föl. Dühöngő gondolatom a Robotika Törvénye körül kavarg, de tudomásul kell vennem: az enyémtől lényegileg eltérő kultúrába vetett a kíváncsiság.”



Újabb meleg, poros napra ébredt. Válltáskájába gyömöszölt néhány fontosnak vélt – és tán Cserfalvi Igot is érdeklő – jegyzetet. Rázárta a csomagokra az ajtót. A recepciónál Viorela

kisasszony közömbös arccal fogadta, feszült rajta a vajszerű egyenruha, a pulton nyugtatva kezét merev derékkal állt. Erdeinek kósza gondolata támadt: tegnap óta el sem mozdult a helyéről... A férfi kérésére egy régi tárcsás telefonon hívott taxit. Vilmos meg sem lepődött, hogy a rozoga Oltcitot találta a vendégház ajtaja előtt. Vigyorgó gazdája ezúttal bemutatkozott a kézfogás után: Liciniu Piturka.

A település a múlt század nyolcvanas éveinek jellegzetes terméke volt, földszintes kockaépületek, és négyemeletes lapostetejű sorházak. Ahogy a betonépületek közt haladtak, feltűnt Vilmosnak a korábbi építmények, a hangulatos városmag hiánya. Még az otthoni Sztálinváros és Leninváros építetői is meghagytak egy központot, urbanizált csakraként funkcionáló helyet; de ez a homokszin kisváros egyenesen valamelyik Corbusier-utód tervrajz-asztaláról csusszant a hegyek ölébe.

*Ugyanazok a személyek, akik a nyolcvanas évektől bejegyzett lakói a városnak, ma is – az utolsó lélekig – itt élnek.*

Nem számolta, mennyi idő telt el, míg végre rátalált Piturka taxija a keresett házra, ami a város távolabbi, viszonylag konszolidált kerületében állt. Néhány satnya leander tengődött a földszintes, palatetos épület előtt. Erdei hosszan keresgélte a csengőt, ám nyoma sem volt ilyennek a kovácsoltvasból készült kapun. Egy bojtos végű zsinór lógott fölötte. Ezt hősünk türelmetlenül kétszer is erőteljesen megrántotta. A ház ajtaja résnyire kinyílt, majd teljesen kitárult. Cserfalvi Igor elképedve állt a néhány soros lépcső legfelső fokán.

– Üdvözlöm a ház urát! Tán, emlékszik rám a tanár úr? Erdei Vilmos vagyok, a multikulturális konferenciáról... – de nem fejezhette be, mert az ősz férfi rekedten fölnevetett, szétártta a karját, s végre lesietett a vaskapuhoz. Nyögve húzta el az útból a nyikorgó alkotmányt, szívélyesen üdvözölte a kollégáját.

– A magasságosra mondom, vénülök. Mindenről elfeledkezem. Fáradjon beljebb! – Puritánul berendezett helyiségbe vezette Vilmost.

– Kér egy italt, Erdei úr?

Meg sem várva a választ elsietett, majd egy műanyag tálcán két pohárral és egy teli üveggel tért vissza. Erdei felismerte a gyenge szilvapálinka ízét. Cserfalvi leült vele szembe. Kissé remegő kézzel, de egy hajtásra kiitta a pohárka tartalmát.

A társalgás a kötelező udvariassági formulával, közömbös témával indult. Ám, ha két néprajzkutató összetalálkozik, lehetetlen, hogy előbb vagy utóbb ne a „szakmára” terelődjön a szó. Akárcsak hónapokkal korábban, most is az idős férfi szónokolt. A sűrűsödő kortyintások hatására igencsak megeregt a nyelve...

A hetvenes években alapították itt a szupertitkos Kutatóintézetet, a Nagy Konduktor ötlete volt a világégén is túl egy lépéssel telepíteni, néhány év múlva a munkatársaknak fölépült köré ez a város. Kilencven után bezárták az intézményt. Ám Szájberhalom, ahogy a székely építők hívták – hivatalos nevén CYBER-DEAL –, itt maradt. A lakossága ugyanannyi főt számlál, mint a szocializmus idején. Se haláleset, se születés, se elvándorlás, se betelepülés nem volt azóta. Az

ezredforduló után hívta föl rá a figyelmemet egy bukaresti kolléga. Tíz éve vettem ezt a házat, itt élek a szájbherhalmiak közt. Figyelemmel kísérem az egyedi kultúrájukat, hagyományait, ami se a román, se a magyar, se a szász szokásokkal nem mutat egyezést, igazi unikum!

– De ez miben nyilvánul meg, mitől van így? Miért más itt az élet? – vetette közbe Erdei. Cserfalvi úgy tett, mintha nem hallaná a kérdést; telitöltötte a poharát pálinkával, s szinte kiabálta a szavakat:

– Fiatalember! Értse meg, itt nincs hagyományos emberi lépték! Ugyanazok a személyek, akik a nyolcvanas évektől bejegyzett lakói a városnak, ma is – az utolsó lélekig – itt élnek. A taxis, aki idehozta magát, harminc éve Piturka elvtárs. A szállón, ha jól sejtem, még mindig Popliceanu kisasszony a recepciós. Semmit se öregedett; mikor ideköltöztem, csaptam neki a szelet, de mintha a falnak beszéltem volna... Itt nincs humán antropológia... Nincs emberi kultúra... Nincs emberi... szabadság sem... Hisz látta... nálunk így mennek a dolgok... – amikor a mondandójában idáig ért, a szó az ajkára fagyott. A mozdulat, amivel a poharat a szájához emelte, félúton elakadt. Kitisztult a zavaros pillantása, elkerekedett a szeme, fájdalmas hörgés hagyta el a torkát:

Mit mondtam? Magasságos, rosszul szoltam. Alkoholos befolyás alatt álltam! Egy vén hülye vagyok!

Erdei megrendülve nézte az öreg rángatózó arcát. A kidagadó erekkel átszőtt reszkető keze a szék karfáját markolta. A komód tetején mintás terítő közepére helyezett régi tárcsás telefonhoz lépett.

– Cserfalvi úr, nem tudtam, hogy beteg. Azonnal fölhívom az orvosát, csak adja meg a telefonszámát!

– Orvos... Minek? Óh, egek! Végem van. Az a rohadt pálinka az oka. Viorela hányszor mondta: egyedül piálj Igor, akkor

nincs ellenőrzés, s te csak nem vagy olyan bolond, hogy föl-jelentsd magad.

Az udvarra nyíló ajtó fölé szerelt rézcsengő hangja szakította félbe a tudós őrjöngését. Erdei úgy kapott az ósdi kilincskar felé, mint vízbe esett ember a mentőöv után. A kar engedett az erőteljes nyomásnak, az ajtó kinyílt. Vilmos meglepetésére karcsú, fekete hajú, középkorú nő állt odakint. Fehér köpenye és vaskos orvosi táskája arra készítette a férfit, hogy utat engedjen neki. A doktornő rámosolygott, majd egyenesen Cserfalvihoz sietett. Az öregember tekintetében félelem fénylett. A csinos hölgy megfordult – ismét elővette a lefegyverző mosolyát. Becsukta Erdei orra előtt a kis előteret a szobától elválasztó, addig nyitva hagyott ajtót. Vilmos idegesen járkált a szűk helyiségben. A szobából meghatározhatatlan hang szűrődött ki. Nem tudott ellenállni a kísértésnek: fülét az ajtó fényezett lemezéhez nyomva hallgatózott. Mintha odabentről halk nyöszörgést, majd elfojtott jajgatást hallott volna! Kitérult az ajtó, alig tudott elugrani mellőle, s a szépasszony lépett ki rajta. Udvariasan elköszönt és kísétált a ház kapuja előtt várakozó csillogóan új Audi A4-eshez.

Erdei a gyors orvosi beavatkozás feletti csodálattal, és tudóstársa iránt érzett szánalommal a lelkében ült le az öreggel szemben, ám a változás még őt is meglepte. Cserfalvi Igor, mintha mi sem történt volna, a félig töltött poharat az ujjai közt tartva szólta hozzá:

– Tisztelt kolléga, ha nem csal az emlékezetem, a kulturális minták különbözőségének témakörét feszegettük az imént. Nos, szerintem ez az egész CYBER-DEAL sztori kissé föl van fújva...

Erdei Vilmos homlokán kövér csöppökben gyöngyözött a verejték, halántékán kidagadt az ér. A nyitva hagyott ajtón fullasztóan párás, meleg levegő nyomult be a lakásba...

Szirmai Péter

## Portugál tenger

Fotómon egy öreg és egy középkorú férfi ül a tengerparti homokban. Az öreg egy fa cölöpnek dől, a fiatalabb csak ül, magában. Ősz van: mindkettő pulóverben, kalapban. A kép tetején az ég felhőtlen. Késő délután.

Az ég alatt a tenger kékeszöld színű, itt-ott fodrozódik. A parti homokban férfiak egy halászbárkát szerelnek le, a hálókat csavarják össze. A hajó keskeny, távolabbi vége furcsán az ég felé mered. Az ember azt képzelet: kizárt, hogy megmarad a vízen. A portugál hajóművesség csodája: kecses, mégis tengertűrő.

A bárka előtt kordé. Rúdja a földön hever. A homokban asszonyok ülnek. Bizonyosan a férjük után jöttek. Este tűz mellett esznek. A parton hajóhúzó bikák, szabadon. A hajót kihúzták a tengerből, most járatják őket. Jobb szélén anya gyerekével. A homokban ülnek, az anya a tengert magyarázza a gyermeknek. Tőlük balra testvérpár. Az egyik áll, a tengerbe kavicsot vet. A másik a homokban ül, őt nézi.

A kép előterében a középkorú férfi szeme száz kilométert is befog a tengerből. A legtávolabbi pontot nézi, a horizont mértani középpontját. Övé a magány: lehetőség a távolságok

megragadására. A férfi álmodik, lecsukódik a szeme, átsiklik a tenger síkja fölött, eljut az amerikai partokig. Itt van az öreg kontinensen, de érzékeli a folyamatokat Amerikában: a tengert, a partot, a sirályokat a víz felett.

Jó itt lenni, és tudni, hogy mi van odaát, gondolja. Odaát, a sziklás part van. Itt nyugodt, odaát viharos a tenger: állandó a hullámverés.

Gondolatban, egy sziklán ül, ahol valóságosan nem ülhetne: lesodornák a hullámok. Háta mögött világítótorony. Tíz másodpercenként ad jelzést. Hullám csapódik a sziklának, vízpermet hull az arcára, majd rövid idő múlva még egy, és még egy. Sós illat a levegőben.

Az öregember, aki a fa cölöpnek dől, emlékezik: fiatalabb korában úgy hitte, eljut a túlsó partra, de végül sohasem jutott el oda. Persze, meg sem próbálta. Gondolatban mindig, mindent megoldott. Képzeldereje segített neki. Szobájában ülve, térképét nézve tette meg a legjobb utakat. A gyerekeire gondol, béke van a szívében, elmosolyodik. Nem veszi észre, hogy lecsukódik a szeme. Teljesen ellazulnak az izmai: a lába, a karja, a mellkasa, a nyaka, a feje. Eltűnik a kép, és elalszik.

VASVÁRI ZOLTÁN

# Jairus leánya

*Egy profetikus Rónay-vers*

Rónay György a 20. századi magyar és katolikus irodalom kiemelkedő jelentőségű alakja. Minden alkotásán átsugárzik mély vallásos hite anélkül, hogy tolakodó, s főképp, hogy didaktikus lenne. Rónay a magyar és világirodalom azon ritka zsenije közé tartozik, akik minden műnemben maradandót tudtak alkotni. De Rónay nemcsak kitűnő költő, regényíró és novellista volt, ő egyik legjelentősebb műfordítónk, nélküle végtelenül szegényebb lenne a világirodalom magyar nyelven. És még mi minden volt: Ignotushoz és Babbitshoz mérhető szerkesztő, kitűnő irodalomtörténész, esszéista és kritikus. És főképpen EMBER volt, elkötelezett humanista művész és gondolkodó.

*...nem tudhatta, talán csak érzékeny költő-lelkével érezhette meg, hogy a téma, a születő vers mennyire aktuális lesz...*

Rónay 1946-ban 33. évében, krisztusi korban van. Egy már sok tragédiát, személyes halált, szenvedést és a pusztító világháborút megélt, fiatal házas férfi – egy meglett ember –, aki a számos tragikus történet után ezen a tavaszon végre örömteli eseményre vár: második gyermeke születésére. Ez az év sem lesz könnyű: egzisztenciális gondok, betegség, irodalmi és politikai csatározások keseríthetik, de egy új élet születése, a második gyermeke világra jötté reményt és erőt adhat. A gyermek születését május végére várják.

1946 áprilisában új, nagy verset ír: a *Jairus leányát*. Rónay filozófiai, teológiai, bibliai tájékozottsága közismert. Gyermekekorától mélyen hívő katolikus. Iskolai neveltetése, tanárai – a gödöllői premontrei gimnázium szellemisége – csak tovább mélyítik hitét. Már első publikációi között is több teológiai, vallástörténeti témájú volt. A Szent Tamás skolasztikájában elmélyedő Rónaynak a modern teológusok is felkeltették érdeklődését: Teilhard de Chardin, Mounier és Karl Rahner elméletei nyomán alakul lírájának keresztény elkötelezettsége. Néhány versében ószövetségi, több alkotásában evangéliumi témákat dolgoz fel (*Deres, Kövek és kenyerek, Jairus leánya, Betlehem, Olajfák éjszakája*). A bibliai történeteket feldolgozó alkotásai mellett költészetében „a 20. századi vallásos líra imádságos hangneme is tovább él, de annál erősebben szólaltatja meg a bűnös, esendő ember kegyelem utáni vágyát”.

Jairus leányának bibliai története, példázata elevenen jelen van a 20. század első felének magyar művészetében: irodalmában és festészetében, hogy csak Gárdonyi Géza (*Ne félj!*), Jékely Zoltán (*Jairus leánya*, 1941) versére, Basch Gyula (1900), Kontuly Béla (1928–29 *körül*) és Domanovszky Endre (1929) festményére hivatkozzam.

„Mikor még beszél vala, odajövének a zsinagóga fejétől, mondván: *Leányod meghalt; mit fárasztod tovább a Mestert? Jézus pedig, amint hallá a beszédet, amit mondanak vala, azonnal monda a zsinagóga fejének: Ne félj, csak higgy! És senkinek sem engedé, hogy vele menjen, csak Péternek és Jakabnak és Jánosnak, a Jakab testvérének. És méne a zsinagóga fejének házához, és látá a zúrjavart, a sok siránkozót és jajgatót. És bemenvén, monda nékik: Mit zavarogtok és sírtok? A gyermek nem halt meg, hanem alszik. És nevetik vala Őt. Ő pedig kiküldvén valamennyit, maga mellé vette a gyermeknek atyját és anyját, és a vele levőket, és beméne oda, ahol a gyermek fekszik vala. És megfogván a gyermeknek kezét, monda néki: Talita, kúmi; ami megmagyarázva azt teszi: Leányka, neked mondom, kelj föl. És a leányka azonnal fölkel és jár vala. Mert tizenkét esztendő volt. És nagy csodálkozással csodálkozáznak. Ő pedig erősen megparancsolá nékik, hogy ezt senki meg ne tudja. És mondá, hogy adjanak neki enni.” (Márk 5:35–43.)*

Ilyen szellemi-művészi előzmények után írja meg Rónay 1946 áprilisában a maga *Jairus leánya* versét. A témaválasztást több minden is indokolhatta: a világháború borzalmai, a töméntelen felnőtt- és gyermekhalál, a saját újszülöttjének várása, az érte való aggodás, és készülődés, abban az évben megjelent Pázmány-kötete, az ahhoz való anyaggyűjtés, az arról történő gondolkodás. (Pázmány ébresztése. Szent István Társulat, Budapest, 1946. [http://www.ppek.hu/konyvek/Ronay\\_Gyorgy\\_Pazmany\\_ebresztese\\_1.pdf](http://www.ppek.hu/konyvek/Ronay_Gyorgy_Pazmany_ebresztese_1.pdf)) Rónay kommentárokkal közli a Pázmány-citátumokat, köztük a leányok neveléséről szóló intelmeket, melyet Pázmány így kezd: „Nem elég a keresztény szülők hivatalára, hogy fiuk-lányuk betegségében körülük vigyázzanak, orvosokat keressenek, halálukon siránkozzanak, mint a mai evangéliumban említett fejedelem: (Máté 9,18–26. Jairus leányának föltámasztása.) hanem kötelesek azt érteni, hogy akiket test szerint szülnek, azokat Istennek szülik, és kemény büntetés alatt tartoznak azzal, hogy Isten akarata szerint neveljék őket.” (Pázmánynek a pünkösdi utáni huszonharmadik vasárnapra írt első prédikációjából: „Mint kell a keresztény leányt nevelni”.)

Rónay nem tudhatta, talán csak érzékeny költő-lelkével érezhette meg, hogy a téma, a születő vers mennyire aktuális lesz családjá, a saját maga számára is. Az újszülött 1946. május 31-én éjjel tíz órakor jött a világra – halva. Másnap így írt a tragédiáról naplójában: „Tegnap éjjel tíz órakor megszületett a második gyermekem, halva. Reggel megnéztem; egy romszobában feküdt kis kosárban; alig találták a deszkák, állványok, téglák, cserepek közt. Szép, kedves kis lányarca volt. Szenvedhetett; ujjait széttárta, szája nyitva volt. Megfulladt az anyaméhben. Azt hittem, le tudom írni ezt; de minden sokkal egyszerűbb és brutálisabb. Egészen irgalmatlanul egyszerű. Nagyon szerettem volna, ha él. S miért kellett szenvednie? Helyettem? Ez talán a legkegyetlenebb az egészben: hogy ártatlan volt és szenvedett. Érezte vajon a szenvedést? (...) Egyre azt kell mondanom magamban, már-már úgy, ahogy a primitív a varázsigt: bele kell nyugodni Isten akaratába.” (Rónay György: Napló I. Magvető, Budapest, 1989. 94.)

*Fölkelek*

*egyetlen forgó szédületben szédülök  
meghaltam én és élek én  
(...)  
milyen tüzes kardokkal hasogatsz engem  
milyen lobogó lángban lobogatsz engem  
hogy tetőtől talpig tűzbe borulva égek  
milyen halállal halatsz meg engem  
hogy minden pillanatban elhamvadok érted  
meghalok érted föltámadok érted  
és nem tudok meghalni soha többé!*

(Kelj föl leányom)

Profetikus sorok a néhány héttel a halva született gyermek érkezése előtt keletkezett versből.

1946. június 4-én temeti el másodszülöttét Rónay. Minden temetés szomorú, de ez százszorosan az: újszülött csecsemőt temetnek, és tragikusan méltatlan körülmények között. A temetés előtti napon ezt jegyzi fel naplójába Rónay: „Holnap temetjük el Lászlókával a kistestvért a Farkasréten. Nem tudom, miért kell egyre arra gondolnom: holnap hajnalban huszonöt éve, hogy meghalt édesanyám.” (Rónay György: Napló I. Magvető, Budapest, 1989. 95.) A temetés után pedig ezt: „Eltemettük a kistestvért. Hideg, szeles idő volt. Egy kofferben vittük ki az 59-es villamoson. Megvettük a sírhelyét, elmentünk a melegedőhöz, vártuk a sírásókat, hogy elhantolják. Megjöttek, s elföldelték a kis ládikát. Mikor magunkra maradtunk Lászlókával, nem tudtam elfojtani többé a könnyeimet. Soha nem éreztem ilyen állati fájdalmat. László azt mondta: »Ne sírj, apa. Én megmaradtam a kisfiadnak.« Aztán hazamentünk.” (Rónay György: Napló I. Magvető, Budapest, 1989. 95.)

A csecsemő elvesztése miatti fájdalom nyilván soha nem múlt el, talán csak enyhülhetett. Hetek kellettek, míg versben is ki tudta énekelni fájdalmát, gyászát. Az *Egy sírra* és a *Temetés* 1946 júliusában születtek.



Domanovszky Endre festménye

*Egy láda, semmi több. És benne egy  
parányi test.  
A véred vére volt. S amint a rög  
zuhogni kezd,  
úgy érzed, életed szebbik felét  
búcsúztatod.  
Te lettél azzal, akit eltemetsz,  
félíg halott.*

*Négy ásó, láda, kis gödör,  
és pap se mond vigaszt:  
aki úgy élt, hogy nem is élt,  
így hantolják el azt.*

*S amíg előtted szaporán  
parányi hantja nő,  
azon tűnődsz: ki tudja, tán  
helyetted halt meg ő.*

*Itt fekszik poklos sorsodért  
a tiszta áldozat.  
Helyette élsz, ameddig élsz,  
hát úgy őrizd magad.*

(Egy sírra)

*Amikor sírba tetek, és veled  
az ifjúság harminc esztendejét,  
és mindez olyan semmiség volt,  
s magad is oly kicsiny,  
hogy csak egy láda kellett, egy gyalult kis  
láda, hatvanszor huszonöt –*

*S a felhők*

*fehéren szálltak, duzzadó, kövér  
felhők eső után a kispert  
égbolton át, s a nedves lomb fölött  
pacsirta szólt, amíg a ládán súlyosan  
döngött a föld –*

*amikor elhantoltak, akkor  
már éreztem, hogy onnét ezután csak  
lefelé visz az út –*

*mint a megállóhoz a temetőből.*

(Temetés)

Rónay hat év múlva még egyszer visszatért a szomorú témához versben, már általánosítva, minden gyermek halottra emlékezve. „Kis halottaim, fényes kicsi árnyak, / Vezessetek, hogy hozzátok találjak.” (Gyermektemető, 1952)

Korai kompozícióit az olasz neoklasszicizmus szelleme hatotta át, ezen művei közé tartozik a Jairus leányának feltámasztása (1929) jelenet is. Egy kevésbé ismert és ritkán ábrázolt csodatételt választott az ifjú festő. A Római Iskola és a kor elvárásai szerint dolgozta fel a bibliai témát, bár a festő a Szentírás szövegét nem követte szolgáian. A bibliai szöveg szerinti szűkebb családi jelenettel szemben, a csodatétel szuggesztívebbé formálása érdekében lényegesen több alakot szerepeltetett az alkotó.

Rónay György  
*Jairus leánya*

Milyen gyászmenet közeleg milyen gyászban remeg a pálma  
 milyen bánatot bűg a galamb miért könnyes a szüzek arca?  
 Jaj Jairus leánya meghalt nem ér már soha több tavaszt  
 Nagy fehér koporsóban úszik virágos koporsóban úszik  
 Fekete virágtalan vizén a halálnak –

Jairus lánya fehér koporsóban úszom  
 virágtalan vizén virágos koporsóban úszom a lomha  
 halálnak ó szomorú fák füzek a parton meddő  
 ágatok árnyaival hideg arcomon ó ti szelíden  
 szálló kék madarak soha nem pihenő madarak bús  
 szárnyak a semmi égében! látom a távoli dombok  
 képzelt erdein át könnyezve vonulni a létük  
 nemszületett lombját hullajtó májusokat – jaj  
 mennyi tavasznak lettem gyilkosa mennyi halott vágy  
 sír jaj mennyi halott szerelem zokog! ülnek a parton  
 az évek dús hajukat simogatja a hullám hárfá kezükben  
 s ujjuk alól gyöngyözve perdül a néma zene  
 daltalan dalt dalol ajkuk –

Jairus lánya Jairus lánya

halál lánya megöltél szép finom kezdeddel  
 szűz szomjú szíveddel Jairus lánya megöltél –  
 míg én úszom fehér hajómon a sűrű halálban  
 talpig fehérbe takarva nyitott szemekkel árván  
 úszom a néma halálban –

Jairus lánya Jairus lánya

hova lett hajnalod úszol az éjben az éj bús  
 árnyai közt Jairus lánya Jairus lánya libegő szírom úszol  
 a még feketébb hideg éjszaka torka felé –

Hunyt szemmel Jairus lánya Nézz föl Jairus lánya

Ki jó amott a pálmák közt ki jó amott a lángoló  
 mezőkön át ki jó amott dalolva és virágosan?

KELJ FÖL LEÁNYOM Fölkelek

egyetlen forgó szédületben szédülök

meghaltam én és élek én

Tükröt kösöntyűt hozzatok mert élek én és szép vagyok

s már jó amott a Vőlegény

hozzátok nászi köntösöm vigadjatok mert élek én

Jöjj jegyesem Jaj jegyesem

milyen mámorokkal mámorítasz engem

milyen italokkal ittasítasz engem

milyen gyönyörökkel gyönyörködtetsz engem

milyen tüzes kardokkal hasogatsz engem

milyen lobogó lángban lobogtatsz engem

hogya tetőtől talpig tűzbe borulva égek

milyen halállal halatsz meg engem

hogya minden pillanatban elhamvadok érted

meghalok érted föltámadok érted

és nem tudok meghalni soha többé!

(1946. április)

RÓNAY LÁSZLÓ

# Forgácscok

PARANCS JANÓ egyik legkedvesebb barátom volt. Neki is köszönhetem, hogy a Petőfi Irodalmi Múzeumban túléltem J. L. rémuralmát. Sokkal jobb költő, semhogy elfeledjük. Kötelességemnek éreztem, hogy írjak róla 80. születésnapján a *Népszavába* (szeptember 1-én jelent meg). A szerkesztő tájékozottságára jellemző, hogy az értekezleten örömmel nyugtázta, hogy irodalomról is színvonalasan írok.

ELVESZÍTETT BARÁT. Parancs János nemrégiben lett volna 80 éves. Sajnos már régen nincs közöttünk. Nem olvashatjuk harcos, kemény költeményeit, nem kérhetjük tanácsát versekről, költők értékeléséről, nem ihatunk vele két deci bort, nem főz kávét kis masinájával. „A hosszú haldoklás elviselhetetlen” – írta egyik korai kötetében, 1970-ben. Akkor már visszajött Párizsból, ahol társaival a magyar nyelvű líra megteremtésén fára-

dozott. Előbb Rezek Román bencés szerzetes, a későbbi Teilhard de Chardin-kutató könyomataiban, az Ahogy lehet-ben, utóbb a sokszor nagy vihart kavart *Magyar Műhelyben*. Később szakított a szélsőséges avantgárddal, a megalkuvás nélküli igazmondás lett az útja, küzdelem az élet buktatóival és az emberi gyengeségekkel: „bukdosás föl s le, föl s le szakadatlanul, – fogadkozás és gyűrközés, irgalmatlan fojtogatás...”

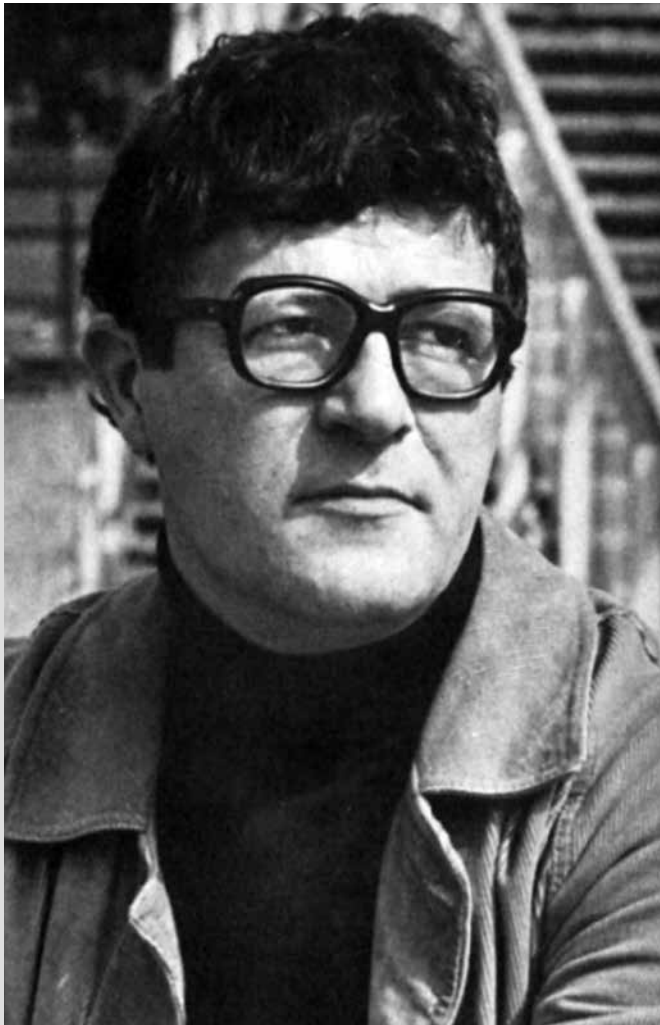
Hazatérte után a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárában kapott állást. Itt ismertem meg egy félig a földbe vájt szobában, melynek díszke két kopott fotel és egy hatalmas íróasztal volt a feldolgozásra váró kéziratokkal. Délben valamelyik költőbarátjával elballagott a Veres Pálné utcai borkimérésbe, ahol a legendás focista, Kocsis „Sanyi” („Kocka”) édesanyja ült a pénztárban. Itt beszélgettek két deci bor mellett az irodalom újdonságairól, versekről, fordításokról, francia költőkről. Szo-

bájában is szívesen felkeresték a korszak írói. Itt ismerkedhettem meg újra Zelk Zoltánnal, akivel gyerekkoromban már találkoztam a Fradi-pályán, ahová Jánossal is eljártunk, fel-felharsant Kormos István nevetése, megjelent Nagy Pál és Papp Tibor, az újító szándékú „műhelyesek” képviseletében, s olykor egy múzeumi munkatársunk az emeletről, aki aztán beszámolt tapasztalatairól a főigazgatónak. János felépítette életművét verseskötetek sorával, melyek a modern magyar irodalom igazi értékei.

Amikor végképp megcsömörlött a múzeumi légkörtől, előbb a *Magvető*höz tette át székhelyét, majd együtt munkálkodtunk az *Új Ember*nél. Ő gondozta apám életművét, amely aztán a kiadó csődjével félbemaradt. Sokszor csodálhattam hozzáértését, kikezdehetetlen erkölcsi tartását. Búcsúztatóm közben majdnem elsírtam magam. Máig sem értem, miért sietett annyira, bár tényleg olyan volt, mint az eltévedt angyal.

Ha jól emlékszem, mindegyik kötetéről írtam, Pannit, imádtott lányát pedig tanítottam. János felesége, Kati talán örült volna e cikknek. Megjelenését sajnos már nem érthette meg; Parancs Jánosné (*szül. Péterfy Katalin*) tavaly augusztusban hunyt el 80. évében, hosszú betegség után.

JÁNOS. Meglehetősen nagy és pozitív visszhangot keltett, amit Parancs Janóról írtam. Béla is felfigyelt rá, mások is, többnyire irodalmárok. Panni a gyászjelentéssel elküldte egyik versét. Szerintem nagyszerű és döbbenetes. Sokat foglalkoztatta az



Parancs János

elmúlás, egy időben nagyszerű művek születtek ihletéséből (Görgey Gábor, Parancs János, Nemes Nagy Ágnes, Beney Zsuzsa). Az *angyali hírnök* című verse így hangzik: „*akármit csinálunk közeledik/ és ez megnyugtató mint a / tenger / örökösen háborgó kék / hullámai / jön a hóhullásban fehér / lepelben / könnyedén előredőlve bátran / nemtörődöm lezser / eleganciával / közeledik a sötétség / ormótlan / torlaszai közt sugárzó alakja / sikklik felénk kezében fátklya / hozza a jó hírt az ígéretet / hogy reménykedjünk / örvendezzünk / ne féljünk a kietlen / éjszakában.*”

...a megalkuvás nélküli igazmondás  
lett az útja, küzdelem az élet buktatóival  
és az emberi gyengeségekkel...

HALÁLFELELEM. Éjjel rádöbentem, nekem már nincs sok időm hátra. Nem félek a haláltól, bár sok mindenkitől fáj elválnom, fájdalmat okoznom szerettemnek. Csendben elaludni volna jó. Este elolvasni egy szép verset, s azzal áthajózni abba a másik világba, melyől nincs és nem is lehet fogalmunk. Tegnap este a Gangeszről néztem egy filmet, ahogy sodorja a mocskot, ám akik megmerítkeznek benne hittel és alázattal, sohasem betegszenek meg. Tudósok keresik ennek okát, de eddig nincs magyarázata. Aki hisz, egészséges marad. Marcsival beszélgettünk, ő is úgy gondolja, hogy a hitünket nem kezdi ki az a sok-sok emberi gyengeség, amit napról napra tapasztalhatunk helyi egyházunkban. Inkább a lélek tevékenységére, a „mégis”-re kell és érdemes támaszkodnunk. Megyek, amint Sík Sándor írta egyik utolsó versében. Ezeknek ízét egyre inkább a sajátomnak érzem. Ha szólít, megyek, bár tagadhatatlan, van bennem kis szorongás: mi vár rám utána? Hogyan lendül tetteim mérlege? Tudtam-e különbséget tenni érdektelen és fontos között? Ebben nem vagyok biztos, de bízom Isten irgalmában. Amíg engedi, élek és írkálok. A többit Rá bízom.

Parancs János

## Item, utókor

Nevek hangzanak és tűnnek el egymás után, többé említetlenül. Helyesbíttek: emberek tűnnek el egymás után, s többé a nevük se említődik, mintha nem is léteztek volna. Haláluk után ötven vagy nyolcvan évvel nem hiányoznak már sehonnan, soha, senkinek. Csak az Úr határtalan szeretete őrzi őket, mint a borostyán az őskori, valahai férget.

# BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON

## Visszaemlékezések

### Gyóni Gézára

2. rész

#### Az utolsó hónapok költői termése

Gyóni Géza 1917 márciusától halálának hónapjáig, júniusig tizenkét verset írt. Gyóni fogolytársainak, Balogh Istvánnak és Tsheik Ernőnek a visszaemlékezésére támaszkodva írja Fábíán Miklós: „Mikor Áchim Mihály betegsége súlyosbodott, a városházán levő kórházba szállították. Itt látogatta meg Gyóni Géza, s közben híreket hallott a forradalomról...”

A következő pár hét alatt számos verset írt. Nagyon megviselte öccse halála. Betegségéről, temetéséről is versben emlékezett meg (*Öröme van a pacsirtának*). Pár nap múlva felkérték, hogy egy előadói estre írjon verset. A tábor lakóira nagy hatással volt *A béke jön* című költeménye, melynek ezek az utolsó sorai: „Vérnek ágyából mely kikél, / Áldott legyen már a kenyér, / És anyyi mártír-sír felett / Süssön fel édes szent napod, / Munka, Békesség, Szeretet!” (1917. június 13.)

#### Az egykori hadifogoly-temető Krasznójarszban a vízierőműépítés miatt már nem található meg.

Az előadást követő éjszakán végrendelkezni kívánt, Tsheik Ernőnek mondta el, hogy közeli halálát érzi. A halálfélelem, a közelgő vég tudata, öccse halála megviselte idegeit. *Mihályt hazaviszem* című verse ugyanúgy tele van halálfélelemmel, mint a *Zsoltár* vagy *Az élet titka* című versek. Tíz nappal a halála előtt írta az ágya melletti falra: „A halál igazságot oszt, / Gonosz, ki mást szavakkal ámit. / ... / Térjete meg / És szeresettek, / Elnyel mindenedet a hőség / És csak Istené a dicsőség.” (Gyónás)

Az utolsó tíz napon elborult elmével élt. Harmincharmadik születésnapján, 1917. június 25-én halt meg. Gyóni Gézát Mihály öccse mellé helyezték örök nyugalomra, a krasznójarszki hadifogoly temetőben. Az egykori hadifogoly-temetőt Krasznójarszban a vízierőműépítés miatt már nem található meg. A Gyóni-kutató Fábíán Miklós így tudósít: „Gyóni Géza halála után Molnár Elek ezredes összeszedte a költő egész hagyatékát. Rengeteg vers, novella, vázlatok, ládából összetakolt íróasztal, néhány ruhadarab és két női retikül... Fogságban írt versei közül legszebbek a *Levelek a kálváriáról* és a *Rabságból* című versei. Még elborult elmével is hihetetlen mennyiségben termelte a verseket a kórházi ágyon. De ezeknek nagy része kiadatlan maradt, s örökre ismeretlen a nagyközönség előtt. Gyóni összes ingóságait egy nagy faládába csomagolták, s legjobb barátai, Balogh István tanár, Huber János, Székely Ferenc és dr. Erdős Zsiga őrizték egészen addig, míg nem ütött a szabadulás órája. A kétméteres faládát magukkal nem vihették, s hogy a hagyaték avatatlan kezekbe ne kerüljön, inkább elégették.”

#### Gyóni Géza pályaképéről

Gyóni Géza eredeti családi nevén Áchim Géza a Budapest környéki Gyón nevű faluban született 1884. jún. 25-én. Édesapja evangélikus lelkész volt. Gyóni Géza Szarvason és Békéscsabán, majd 1902–1903-ban a pozsonyi evangélikus teológián tanult. Teológiai tanulmányait nem fejezte be. 1903-ban a *Nyugat-magyarországi Híradó* munkatársa. 1904-ben elkeseredett, öngyilkossági kísérlete volt. 1907-ben póttartalékos katonaként szolgált Boszniában, majd ezt követően 1908-ban közigazgatási, jegyzői tanfolyamra jelentkezett Budapesten. 1910-től a *Soproni Napló*, majd a *Bácskai Hírlap* szerkesztője volt. Bevonult katonának 1914-ben és Przemysl elestekor hadifogóságba került. A krasznójarszki hadifogoly táborban elborult elmével halt meg 1917. június 25-én. Korai versesköteteiben (*Versek, Pozsony, 1904; Szomorú szemmel, 1909*) stílusa alapján Reviczky Gyula, Vajda János, Szabó Endre, Endrődi Sándor, Varsányi Gyula, Kiss József és Ady Endre követőjének mutatkozik. Háborús költészetének első fázisában (*Lengyel mezőkön, táborház mellett, Przemysl, 1914, Budapest, 1915*) nemzeti ideológiai színezetű világlátását a konzervatív sajtó Ady Endre törekvése ellen játszotta ki. A przemysli nagy várerőd második ostroma kapcsán, a várerőd elestekor (1915. márc. 22.), a védelem résztvevőjeként és a vereséget szenvedés átélőjeként, hadifogolyként háborúellenes verseket is kezdett írni (*Levelek a Kálváriáról és más költemények, 1916*). Bajtársai és saját honvágya, érzésvilága élettapasztalati alapon kerül át költészetébe. Gyóni az 1917. februári forradalommal is szembesült, *Utolsó tánc* című verse vall erről. *Csak egy éjszakára...* című versével költői hírneve magasan szárnyalt. A vers angol nyelvű fordítása 1934-ben a brit irodalmi társaság nemzetközi pályázatának első díját nyerte el. *Idegen lantokon – Gyóni Géza versei tizenegy nyelven* címmel a műfordításban megjelent költeményekből 2010-ben adtak ki válogatást.

#### Gyóni Géza szerepének értékelése

Pomogáts Béla irodalomtörténész *Költő békében és háborúban – Gyóni Géza születésének századik évfordulóján* című írásában (1984) így értékeli Gyóni Géza szerepét: (...) Költői sorsát, mondhatnám, az utókor ítéletét azonban nem annyira életműve szabta meg, hanem az a szerep, amelyben az első világháború kitörése után a hivatalos, háborúpárti sajtó, elsősorban Rákosi Jenő szerette volna felléptetni Ady Endre, pontosabban Ady egyértelműen háborúellenes költésze ellen. Kétségtelen, hogy Gyóni Gézának voltak versei, amelyek lehetővé tették azt az akarata ellenére történő szereposztást. 1914 nyarán va-

lóban írt lelkesedő „menetszázados” költeményeket, különben nem egyedül, hiszen ekkor még a világosan gondolkodó Ignotus, a baloldalon elhelyezkedő Balázs Béla vagy a plebejus érzékenységgű Juhász Gyula is támogatta a háborús erőfeszítéseket, nem beszélve a hivatalos közvéleményről, amely valósággal nacionalista lázba esett a háború első hónapjaiban. A kiábrándulás Gyóninál is keserves volt, egyszersmind radikális következményekkel járt; a szibériai hadifogságba már olyan költő került, aki leszámolást hirdetett a háborúval és 1917 tavaszán őszinte rokonszenvvel üdvözölte az oroszországi forradalmi átalakulást. Juhász Gyula nekrológja találó szavakkal állapította meg: „A költő, aki 1914 nyarán mint a nemzeti demokrácia és az emberi szolidaritás vértanúja esett el.”

Gyóni Géza költészete mindazonáltal nem váratlanul fordult a demokrácia és az emberi szolidaritás eszméihez: valójában korábbi, 1914 előtti munkásságában is ezeket az eszményeket képviselte. Hányatott életet élt, a huszadik század első évtizedeiben dolgozó vidéki újságíró jellegzetes életét. (...) Szerkesztette az *Alsódabas és Vidéke* című lapot, munkatársa volt a *Soproni Naplónak*, segédszerkesztője a *Bácskai Hírlapnak* (ahogy valamivel korábban Somlyó Zoltán). 1913–1914-ben tartózkodott Szabadkán, és ennek az esztendőnek az emlékét nemcsak egy nagy szerelem és néhány szép vers őrizte meg, hanem egy kötetre való újságcikk is. (...) Innen, Szabadkáról szólította a „lengyel mezőkre” a háború. (...) Alig két esztendővel később viszont átmenetileg ő is áldozatul esett a háborús propagandának: *Lengyel mezőkön, tábornút mellett* című, 1914 őszén megjelent kötete volt az, amelyre Ady háborúellenes verseivel szemben Rákosi Jenő hivatkozott. Gyóni a Monarchia bevehetetlennek mondott várában: Przemyslben szolgált, itt szenvedte végig az 1914–1915-i téli szörnyű ostromot, itt esett

oroszhadifogságba. A várostrom gyilkos éjszakáinak egyikén írta megdöbbenő *Csak egy éjszakára* című versét, amely a háború poklában gyötrődő egyszerű katonák nevében hívta tettekre mindazokat, akik hasznot húztak vagy reméltek a véres öldöklésből. (...) Fogságba esése után hét hónapig gyalogolt a végtelen orosz mezőkön, amíg sok ezer társával együtt a távoli Kelet-Szibériába, a krasznnojarszki fogolytáborba érkezett.

Gyóni Géza *Csak egy éjszakára...* című versének első két versszakát idézzük:

*Csak egy éjszakára küldjétek el őket:*

*A pártoskodókat, a vitézkedőket.*

*Csak egy éjszakára:*

*Akik fent hirdetik, hogy – mi nem felejtünk,*

*Mikor a halál gép muzsikál felettünk;*

*Mikor láthatatlan magja kél a földnek,*

*S gyilkos ólom-fecskék szanaszét röpködnek.*

*Csak egy éjszakára küldjétek el őket:*

*Gerendatöréskor szállka-keresőket.*

*Csak egy éjszakára:*

*Mikor siketítőn bőgni kezd a gránát,*

*S úgy nyög a véres föld, mintha gyomrát vágnák,*

*Robbanó golyónak mikor fénye támad,*

*S véres vize kicsap a vén Visztulának.*

A cári Orosz Birodalom seregei 1915. március 22-én, a nem egészen fél évig tartott nehéz, második ostromot követően foglalták el a galíciai, Lemberg környéki Przemysl erőrendszert. 1915. május 31-től osztrák-magyar és német csapatok támadták az erődöt, és június 3-án foglalták vissza.



Rónay György *De csak a béke katonája volt* című, 1967-ben megjelent írásában mérlegre teszi Gyóni Géza költői teljesítményét és egykori szerepét:

„Így aztán a legenda költészetét is körülfonta, olyan sűrű és makacs indákkal, hogy végül is alig látszott belőle több egy-egy töredéknél. Egy cím látszott a maga füstös-véres, kurucos-hősi romantikájával, amire maga a sors tett hitelesítő pecsétet: *Lengyel mezőkön, tábornúzz mellett – egy másik cím, többet mondva, mint adva, örök szimbólumául a fogságnak: Levelek a Kálváriáról – és mindenekelőtt a Csak egy éjszakára – Levél a Gránicról – nagyon adys, Ady-versnek is szép Visszavisz a szomorúságot... a megható, tiszta, fájdalmas Öröme van a pacsirtának, két héttel a halála előtt, testvére temetések, a madárénekről, mely végigkísérte ezt a szomorú, és a költő számára végzetes szertartást, hiszen a vele raboskodó testvér elveszte után örült bele a szenvedésbe, magányba, hiába-reménybe. (...)*”

Rónay György Gyóni Géza verseinek stílusáról tett megállapítása a Gyóni-líra irodalmi fejlődéstörténeti helyét világítja meg: „A korai versek javát *Reviczky is írhatta volna, csak a javát, mert az átlag nem jobb (nem is rosszabb), mint a századvég másodlagos átlaglírája, nem Vajda és nem Komjáthy, hanem inkább egy Szabó Endre, Varsányi Gyula modorában és szintjén, a vidéki lapok tárcarovatának ízlésében, Endrődi, Ábrányi nyomdokain – míg a »fáradt üstökössele«, Adyval nem találkozik. S alighanem marad Ady-epigonnak (és néha Kiss József-epigonnak), ha nem lökik a »lengyel mezők« iszonyú emberzúzdájába. Egy percig valóban »nemzeti költő« volt, s leginkább talán azokban a verseiben, amelyekben a »legnépibb«:*

*amelyekben hangban is, egyszerűségben is a vele küzdő, vérdő bakák lelkéből szól. (...) Szinte hallani mögötte az »Ott ahol a Dnyeszter vize zúg« könnyező melódiáját... Csak legvégül üt át a sablonon erősebb hang: az Utolsó tánc-é a szabadító forradalomról, a Fogoly honvéd testamentoma (mely rövidebbre fogva jobb lenne), az Isten kegyelméből... (...)*”

Rónay György költő és irodalomtörténész áldozatként látja Gyóni Géza sorsát és sírversét idézi: „*Valóban téboly áldozata lett: egyrészt az anyjától öröklöttnek, másrészt és eltipróbban, szervezetéből annak az öröklöttnek a végzetét is előhívta a világ tébolyának; a tébolynak, melyért valóban »megszenvedett«. És ez végül is olyan érv, amely minden mást elhallgattat. Sírja nem »hazai domb« lett, de így talán még nagyobb és még jelképebb: egy örök sír hazája szívében. Ez a maga írta sírvers áll fölötté, emlékeztetőül, és egy élet igazságaként: »Boldog, ki itt jársz, teéretted is / Megszenvedett, ki lent nyugszik, a holt; / Véres harcok verték fel hírét, / De csak a béke katonája volt.«*”

Hankiss János irodalomtörténész *A béke katonája* (1942) című rövid írásában kifejtette: „*A sírvers időszerű volt. A Przemysl el-estekor orosz fogságba került költő kétévi rabság után, 1917. június 25-én meghalt. Öccse halála megtörte maradék erejét; elborult lélekkel várta a szabadulást, – ha az élet felé elzárult az út, akkor hát a másik irányban. (...)*”

Szabadulás az élet kálváriájától a költészet békét megörökítő öröksége felé. Ez volt utolsó hónapjaiban Gyóni Géza üzenete.

STEFAN ŽEROMSKI

# Ahriman bosszút áll

2. rész

Midőn ettől a perctől fogva egy negyedszázad betelt, az öreg háta meggörbödött, hosszú szakálla derekáig ért, keze kiszáradt, hallása és látása eltompult. Dioklész elhomályosuló szemével fürkészte fiát, aki egy fejjel túlnőtt rajta. Az ifjú szeme fekete volt és mély, mint anyjáé, fodor haja, mint az álom, ami őt idézte. A fiatal remete apján kívül egész életén át nem látott egyetlen embert sem. Úgy éltek ott ketten a sziklák közt, mint a sakálok. Időnként, miután beáztattak a csermelyben sok pálmalevelet és egy jókora halom kosarat fontak belőle, Dioklész hátára vette az árut, és megindult a sivatagba, nem szólván semmit fiának, hogy hová igyekszik. Amikor visszatért, hozott magával tartalékokat és szent iratokat.

Az egyik nap reggel fölkelvén Jan így szólt apjához:

– Különös és szép álmod láttam, mintha az éjszaka során a mennyekben vendégeskedtem volna. Behunyom szemem, hogy még egyszer lássam ezt a jelenést!... Amikor érzem, hogy eltávolodnak szemem elől, és fel nem tartóztathatom őket, a mellemből kiáltás szakad föl.

Különös lények léptek az ágyamhoz és megálltak előttem, se hozzám, se tehozád nem hasonlatosak, bár emberi testük volt, mint nekünk. Soha nem láttam őket a sivatagban.

Hosszú hajuk volt... Az egyiknek sárgás, mint a puszpáng-cserje, de csillogó, mint a messzi homokdűnék alkonyatkor.

A másiknak sötét, fodor haja volt, mint a füst, ami lustán gomolyog a nyirkos fából rakott tűz fölött.

A harmadik haja fekete volt, fénytelen, s olyan hosszú, olyan végtelen és fonadékos, mint egy hatalmas barlang, aminek mélyén még soha nem jártam.

A nyakuk kerekded volt, vékony, és úgy ingatták, mint a madarak. Ezek a teremtmények csillogó köntöst viseltek, amit a fekhelyem körül táncolván szégyenlős ujjakkal kigomboltak. S akkor feltárult kerek, hófehér keblük, hasonlatos a reggeli felhőkhöz, amiket a lágy szellő űz el az éjszaka mélyéről. Bíbor ajkuk volt, mint a gránátalma virága, amit valamely napon a messzeségből hoztál, arról, amerre egymagadban jársz.

Könnyed mozdulatokkal ringtak gömbölyű csípőjükön, kecsesen, miképp a mirtusz ring a forrásvíz partján, amikor a téli vihar rázza fekete tollait a hajlékunk fölött. Csendesen és félénken közeledtek, felemelték tejfehér kezüket, és skarlát-szín kendőkkel borították fekhelyemet. Nyájas pillantással és gyöngéden remegő szempillákkal üdvözöltek, szemüket pedig ibolyaszín szemhéj fedte, amit finom erek hálójá szőtt át. Ha olykor felnyílt az égszínké vagy fekete szemük, azt különös, ködös fátyol fedte. Szeplőtlen orcájukon égő pír áradt szét... Ekkor úgy hallottam, mintha levelek hullának csendesen zizegve, és úgy tetszett, mintha az én nevemet ejtenék ki kedveskedve. Amint rájuk tekintettem, a szájamon át álombeli, elhaló zokogás tört elő. Figyeltem, vajon a vállukon nem tűnnek-e elő fehér szárnyak, ahogyan az angyalokról beszélted...

Dioklész némán ült, fejét a tenyerébe hajtva. Majd így szólt hirtelen:

- Ezek a sátánok.
- A sátánok... – ismételte Jan elfúló hangon. Döbbsenten hallgatott és fájdalommal teli pillantással nézett maga elé.

Ezalatt apja ráolvasásba fogott, hogy elűzze az ártó jelenéseket. Csendes szókkal könyörgött az Úrhoz, aki féltőn-szerető, az Úrhoz, aki bátor lévén a bátor emberbe helyezi szeretetét.

*Különös lények léptek az ágyamhoz,  
és megálltak előttem, se hozzám,  
se tehozzád nem hasonlatosak...*

A fiú elhívé szavait. A sűrű böjt, a tartózkodás még a datolya gyümölcsétől is, kiűzte szeméből az ördögöt. Csakhogy nem mindig. A sötét éjszakákon eljöttek hozzá a titokzatos lények. Megálltak előtte, és kinyújtották kezük... És nemegyszer fényes nappal, amikor sírvermet faragott atyjának és önmagának a kemény kagylós mészkő padlaton, amiben fák és növények elkövült mardványait hagyták a letűnt századok, most megjelentek ugyanazok a kísértetek bűbajos suhogás ködében, virágillat közepette, muzdulatlan némaságban és lágy szellő lehellete közt. Ilyenkor Jan megkettőzött erővel dolgozott, s ilyenkor hatalmas tömböket hordott össze a messziből, és körülkerítette velük az egész oázist. Olyan soká és olyan konokul cselekedte ezt, mígnem ájultan esett össze.

■ ■ ■

Magasra hágott a nap, és bepillant a barlangba. Dioklész ott aluvék nyitott szemmel és szájjal. Elaludt mindörökre.

Néhány nap elteltével, miután nem adott életjelet, fia felvitte a sziklák ormára kőkoporsójához, ott gyengéden elhelyezé, és egy nagy, faragott követ hengerítte oda.

Most már egymaga volt a sivatagban.

Szent szájalommal telt meg a szíve, lelke pedig mindörökre odagyökerezett a sziklafennsíkon levő sírveremhez. Rejtélyes, irdatlan, ismeretlen erő vonzotta oda fel a kövekhez, miként a borostyánkő vonzza a vékony szalmaszálat. Odajárt esténként és hajnalonként, ott ült tűnődve, tele megindultsággal, ami nem enyhült sosem. Csakhogy napközben, amikor munkához látott, gyötrő izgatottság ragadta el és, vad vágyak tomboltak benne. Készítetés fogta el, hogy otthagyja ezt a vidéket, meddig csak a szem ellát, menni, menni vágyott meszszire, arra, amerre apja szokott volt járni. Akkor megrázkódott fiatal lelke, és forrongni kezdett a legmélyéig, mint a rettenetes, szürke, háborgó tenger, amikor vihar korbácsolja északról, vihar korbácsolja délről.

S amikor elkomorult az ég, s a nap úgy állt ott fényét vesztítve, mint egy lila korong; amikor a szürke levegőt szálló por töltötte meg, ami le nem hull; amikor a sötét és kopár helyekről tombolva tört elő a vihar, – akkor Jan szeretett volna szállni vele, szállni a világ végéig, és átadta magát a szellőkéseknek, mint a barlang peremén csüngő pókháló. Midőn pedig a vihar számummá, Isten orlikából támadt iszonyú lehelletté fokozódott, s a felduzzadt homok kitört a sivatagból, mint egy vékony vitorla, amit a felhők közt láthatatlan rúdra erősítettek, a másik végét meg a föld mélyébe, – akkor sötét

barlangja mélyén képtelen jelenéseket látott. A sziklafalak, amint a vihar nekik ütközött, rázkódva és füstölve – eltátották a szájuk, és tűz lövellt ki pofájukból. Párás, füledt sötétség szállt a föld felett, mint a sátán szárnyai. A levegő lángoló gyantával telt meg teljesen. Sütötte Jan kezét a márvány, a vas, a víz. S ekkor a nap felől szálló tüzes felhők egybeszővődtek a homok méhével, mint egy gömbölyű keblű test, karjai igézőn széttárva, meztelen nyakán hullámokban leomló hajjal.

Jan arccal a földre vetette magát és apja lelkét hívta segítségül. És a szent szeretet megfékezte a sátáni jelenéseket. Vágyat ébresztett a cselekvésre, amit majd egykoron véghezvisz. Ezt a cselekedetet hagyta meg neki Dioklész elalvás előtt, ekképp szólván:

– Midőn a forrásvíz sima felszínén meglátod, hogy hajadat fehér hó borítja, lábad elakad, kezed merevvé lesz, és a fejedet már nem kell lehajtanod, amikor átléped a barlang küszöbét, akkor elhagyod ezt a helyet, és megindulsz éjjel és nappal arrafelé, ahol a nap kel.

■ ■ ■

Jan ott ült hajnalban a szikla csúcsán apja sírja mellett, amikor különös látvány tárult szeme elé. Kezdetben úgy tűnt, hogy csak egy pilláján imbolygó folt, vagy egy oroszlán, egy antilopcsorda...

Leszaladt gyorsan, megállt barlangja bejáratánál, és ámuló szemekkel nézett. Hosszú nyakú, egérszürke tevék közeledtek szálláshelyéhez, vágott ajkú pofájukban abrakot őrlve. Zörgött a kavics nehéz, elkérgesedett talpuk alatt. Hátuk púpjai közt tűnődő nyergek tornyosultak, s azokban elkápráztató emberek heverték egykedvűn. A dromedárok mellett lomha öszvérek poroszkáltak nehézkesen poggyászokat hordozván, gyönyörű lovak lépdeltek, bőrük finom, mint az emberé. Fényesre csiszolt kerek pajzsok csillogtak, hosszú, fehér kelmék függtek a vállakon, és drágakövektől villogott a napfényben a hideg kéklő, néma fegyver.

Amikor a karaván a pálmafák árnyékában megállt egy percre, s a lovasok versenyre keltek a forrás felé, egy másik menet is érkezett. Hat óriás szerecsen vitt a vállán egy bambuszból készült gyaloghintót. Skarlátszín kendő fedte belsejét, alatta pedig aranybojt siklott a földön neszezve. A fekete rabszolgák megállapodtak egy pillanatra. A függöny szétnyílt lassan, és mögüle álomszép, mélyfekete, mintegy holdfény ezüstözte szemek tekintettek ki. A szempár Janra szegeződött...

■ ■ ■

A sivatagra mélykék éjszaka borult.

Jan bezárta rejtékének nehéz ajtaját, és az ágyra heveredett. Épphogy leragadt pillája az első álomtól, amikor zörgés halatszott. Felállt, és elhúzta a faretész rúdját.

A küszöbön egy ember állott. A remete szíve megreszketett, de az örömteli sóhajtól elakadt szava. Elragadtatásában úgy vélte, hogy halott apja az, aki félretolta a sírverem súlyos fedelét, s most itt áll az ajtóban. Csakhogy a jövevény szokatlan hangon szóla, és hangja kellemes volt, miként a csermelynek csobogása, ami Küréné ligeteiben, a csalitos éles kavicsai közt csordogál. Jannak ujjai a sziklaüreg falát markolták, míg fején forró szélvész csapott át. Fojtott és félénk szavak illata lengte körül, mint az esőtől átnedvesedett üde rózsáké, s a rég elfeledett ciszterna oldalán megbúvó jázminoké.

Így szólt a hang:

– Eljöttem érted...

A messi pusztaságon át, sivár homokdűnéken keresztül siettem éjjel-nappal. És velem együtt görgött a sivatagon át a tüzes kerék, és magába zárt.

De én hozzád siettem... Hittem, hogy megtalállak, hittem benne, nem is tudom, miért... Egyszer láttam csak szemeid és fekete orcád, ahogy átsuhant rajta valami. Valami, az arany csillogásánál is könnyebb.

Mennyire tetszett a pír, ami kiáradt orcádra a szíved mélyéről, mint hajnalpír a láthatár mögött rejtőzködő naptól! Mennyire tetszett, ahogy orrcimpád szaporán fújatni kezdte a forró lehelletet! Mennyire tetszett fedetlen nyakad lebarapult bőre, hasonlatos a fekete rózsákhoz, amiket a görög kalmár hoz az ablakomba a Nílus túlpártjáról, fenyőfa lapáttal evezvén a csendes hullámok közt, amikor a szendergő pelikánok ébrednek a vízparton!

## *Homlokod boldogabban emelkedne fölém, mint az egyiptomi földek felett csapongó szellő a téli esők elmúltával.*

Egyszer láttalak, és azóta nem alhatom anyám mellett, keskeny szűzi ágyamon. Mint egy erős, bosszúálló isten, úgy ragadtál el belőlem valamit fekete szemednek egyetlen pillantásával.

A keselyű görbe csőre nem ragadja el olyan mohón a gerlicefiókát, mint ahogy szemed fénye szikrázik fényes nappal és sötét, csillagatlan éjszakákon...

Jan egy lépést tett előre, és kinyújtotta kezét. Egy kőkemény kiáltással akarta mellbe taszítani a sátánt, de csak lágy sutogás, mint gyöngye pillangó, hagyta el ajkait:

– Távozz...

Szóla a hang ismét:

– Te ártatlan gyermek!... Te szent ember, aki a pusztában élvén nem láttál egyetlen emberi gonosztettet!

Félénk sóhajtások áramlottak ereimben, és aggodás kelep-céjébe esett szívem... Kétségek közt reszkettem álmatlanul, mert imádok benned mindent, még szent szüzességedet is. Édes elragadtatottságban égtem a sóhajoktól, és olyan voltam egész valómban, mint a megfoghatatlan láng, amely minduntalan ellobban és újra éled. Úgy hamvadtam el én is. Rejtélyes vágyaknak kiszolgáltató szívem szakadatlan könnyekkel árasztott el, nem tudni mi után, de semmilyen vigasztalás nem volt képes felszárítani azokat. Eleven könnyekkel táplálkoztam, melyek mint a forrásvíz, folynak apadhatatlan...

Királyom, ki előtűnsz valahára a sötét messzeségből, örökös trónusom, napom, ki a hatalmasokat és legyőzhetlenséget kedveled, vajh mikor világozol ki, s vajh mikor szűnik az éjnek hatalma? ...

Te ottmaradtál a messi távolban mögöttem, mint egy félénken hívogató, kéklő felleg. Semmit nem éreztem már bánatomban. Elmerültem a vágyakozásban, és sápadtan, zihálva reszkettem, félvén az ölemben szunnyadó ismeretlen történésektől, amelyek abban a pillanatban kezdődtek, mikor téged megláttalak. És íme, egy éjjel parancsolá egy hang, hogy induljak utánad.

Te Vitéz, Elítélt, keresztfán Megfeszített, Te, aki az öröklétekből nyújtod jobbodat a tiszta lelkek felé, helyezd keblemre bélyeged! Te vagy az én egyetlen Uram és kösziklám!

– Hallom esdeklő hangod, és látom alakodnak árnyát.

– Miért nem közeledsz hozzám, és miért nem nyújtod vágyó kezeid? Fázom. Hitvány fagy járja át vállamat és szorítja keblem. Hűvös az éj a sivatagban, jeges az ő óriás lehellete. Miért nem fogadsz be kunyhódba, Istennek embere?

Jan szélesre tárta az ajtót, ő maga pedig a barlang mélyébe húzódott. Onnan hallotta, mint zizeg a száraz, finom homok a bőrcsizmák talpa alatt, és mint susog a selyemkötös a gyöngye liloméhoz hasonló kellemes illat nyomában. Feje a mellére hullott, keze pedig meglelte a sötétben a kovát, a tűzkövet és a taplót. Szikra lobbant, és felizzott a lenkanóc a gyantával teli kötélben. Nagy láng lobbant fel. Jan a tűz mögött lecsukott szemmel állván hallotta a gyöngéd hangot:

– Téged akarok látni, megpillantani még egyszer. Úgy ragyogsz a tűzben, mint a törekeny kristálykehely. Engedd, hogy eltegyem, és szívembe rejtsem pillád fényét, a lenyűgöző lángot, ami elbódít, mint a görög szigetek óbora.

Miért húnyod le szemeid?...

Ekkor Jan felemelte tekintetét. Remegő ajkán mint a kővel fejbe vert kígyó, lomhán csúsztak ki a szavak:

– Atyám, jöjj segítségemre!...

– Miért nem engem hívsz gyöngéden?

Tekinteted úgy szegeződik fejemnek, mintha felajzott íjnak volna húrja. A hegyes nyíl, mi kiröppen belőle, örök sírba taszít engem!

Miért taszítasz el iszonyattal, és miért vagy olyan ijesztő, mint a leopárdüvöltés, ha közelből tör fel a sötét éjszaka mélyén?...

– „Tiszta szívet teremts bennem, oh Isten, és az erős lelket újítsd meg bennem.” (51. zsoltár 12.)

– Szerelmesem!

– Te vagy hát a sátán?

– Én te magad vagyok. Én és te most ugyanaz vagyunk. A szívedben vágyom lakozni és folyni ereidben. Fekete szemedben megtestesülni és ott maradni mindörökre. Miért szólíts sátánnak engem? Tán nem vagyok szép?

– Szépek a te lángoló szemeid, melyeket fentről pillád mögé rejtessz. És zsenge rózsaként feslő ajkad.

Szépek kezeid, melyeknek ujját tarkód mögött fontad össze.

És hosszú hajad. Mint két hullám, mint fekete vízfolyam; úgy omlik kebledre fehér vállaidról...

Szebb a te homlokod, mint holdnak fénye a fák közt a néma éjben. És fekete szemöldököd...

Úgy rejtezik nyakad hófehér kebled közé, mint a tavaszi égbolt két felhő között. Illatozik fényes köntösöd, mellyel csipődet övezted. Álmaimban láttam a mosolyod.

Elátkozlak téged annak nevében, kit szóval illetni nem lehet, távozz tőlem...

– Orcádra esett a tűz vörös fénye. Homlokod fölött göndör fürtök erdeje fénylik. Felvillant szemed. Ijesztő vagy és hideg, mint Anubisznak, a holtak fejedelmének ábrázata. Óh, ha szabadon lobbanhatna fel benned a tűz, és olyanná lennél, mint én, a lüktető vértől megittasult! Sivtag orozslánja, te!... Arra vágyom, hogy megragadj engem, a gyöngét, és sűrű vérrrel telt erektől megfeszülő vállad közé szoríts!

Érezni szeretném mellem körül, bordáim körül hatalmas karjaidat, mint az ősréngeteget, ahonnan láthatók a tenger

selymes hullámai amint a háborgó mély felett ringatóznak. Felszított szénként izzó ajkadon csendes, kegyetlen, félelmetes és imádott félmosoly fakadna. Nem tudod, miként illatozik szétnyíló ajkam rózsája. Hirtelen érkezne a boldogság, mint a csöndes láthatár felől a khamsin váratlan fuvallata. Komor nézésed, a tigris acél tekintete, mi a bárányokat először pillantja meg a völgyben, elalélta énfölöttem. Hosszú és átható lenne pillantásod, mint a tubarózsa illata, amit az éjjeli harmat érlelt. Homlokod boldogabban emelkedne fölém, mint az egyiptomi földek felett csapongó szellő a téli esők elmúltával. Imádnám rettenetes tetteid, és vállaid alatt tekerőznék, míg te zihálva rázkódnál, mint hegytetőn a tölgryfa bömbölő viharban. A benned fellobbant tűzért rajongnék szégyentelen szavakkal, hogy jégcsapként döfné át szívedet...

– Szavaid jégcsapként döfik át szívem...

– Jöjj hozzám! Olyan vagy, mint az akác virága, ami a fának kemény kérgéből fakadt, és kitarulkozáván mered a sötét éjbe. Harmatcsepp vagyok én, egyedül neked teremtett. Hallgasd, mint iramlik buzogva a vér duzzadó ereidben. Ki fogsz múlni szívemen, és pillanatonként újjászületsz, amikor ajkad lehellete az ajkamba olvad, és lelked egybeforr lelkemmel, mint ahogy a láng szövö magába a lángot!

Jan a lelke mélyén hallotta ezt a szót:

– Lángot!

Ez apjának hangja volt.

És ugyanaz a hang ismételte még egyszer:

– Lángot, lángot!

Ekkor Jan felemelvén tekintetét így szólott:

– A szent apostol mondotta vala: „*akik ilyen dolgokat cselekszenek, szenvedésre jutnak*”.

Nézzétek, mint lángol az örök tűz, és miként emészti a bűnös testet, amit a gyönyör meglátogatott.

Ezeket szólván felemelte jobb kezét és mutatóujját betevé a tűz lángjába, ami ott lobogott a kőedényben. És így állt ott mozdulatlan, mígnem az uja átizzott, fellobbant és elégett.

Ekkor a hatalmas szenvedéstől a remete nem érezte többé a szépség látványának gyönyörűségét.

Amaz pedig látván, hogy mit tesz, a rémülettől kővé dermedten állott. Ajkai elnémultak, keze erőtlenül lehanyatlott, és azúrkék szeméből eltűnt az élet.

Egy jajkiáltással zuhant a földre. Hosszú haja, elbűvölő, illattal teli haja szétterült a földön, ölet pedig, a gyönyörök hajlékát a fájdalom pörölye zúzta széjjel. A lángok fénye hullott csodás testére.

Így feküdt mozdulatlanul a porban egészen reggelig. És Jan egészen reggelig cselekedte ugyanazt, míg jobbján mind az összes ujját elégette.

Ekkor megállott fölötte, és ködleppte szemét lefelé fordítva kinyújtotta kezét, hogy a kereszt jelét tegye a földön fekvőre.

Elfehért ajkai ezt suttogták:

– Távozz békével.

S hogy amaz még ekkor sem állt fel, lehajolt, hogy felemelje. Megérintvén a vállát, látta, hogy meghalt.

■ ■ ■

A nap trónusa felemelkedett a sivatag távoli pereme fölé, és mindenható pillantásával félretaszította a zöldes éjt. A lombok harmata a föld mélyén keresett előle menedéket az illatozó virágok kelyhében. Lassan félrehúzódott a hatalmas szikla árnyéka, ami tágas köpenyként fedte a barlang bejárata előtt fekvő Jan testét.

A remete aludt.

A láz duhogó lánggá változtatta a vért ereiben; koponyájában mintha egy halom izzó szén kavargott volna. Gyötrelmes kalapácsütések döngötték izületeit. Ájultan aludt. Égett, felduzzadt, reszkető öklét a melléhez ölelte...

Zokogott álmában.

Végtére az Úr trónusa, ímé, magasra hágott, és a szikla árnyékát, mint a köpönyeg szárnyát felgöngyöltette. A nap sugárzó jobbjá megpihent az alvó homlokán.



Ekkor Jan felnyitotta szemét, de rögtön le is hunyta pilláit, és önnön lelkét szemlélte, amelyben rettentő vihar tombolt, mint a földet szaggató számum.

Jan vérző ökle felemelkedett, abba az irányba, ahol a sziklafennsík on apja koporsója volt. Megperzselt ajkakkal kiáltotta:

– Iszonyatos volt és kegyetlen velem a te lelked, mint a strucc, ami tojást rak, elássa a sivatag homokjába, s ő maga megszökik. Átkozott legyen a te szereteted énrántam, amiből a te erőd támadott, s az én gyöngeségem.

Te kapzsi telhetetlen, boldogság féltékeny megrontója, miért nem járultál a sátán elé jóságot tanulni?...

Jó a sátán, és az ő gyönyörűségének országa: az éjszaka.

Áldott legyen az ő halk suttozása, s a te lángod hunyjon ki keblemben.

Kitikkadt ajkát a nedves homokra fektette, oda, ahol az apró szandálok hagyta nyomban megmaradt még az éjjeli harmat...

Fordította: IFJABB BÉRI GÉZA

## Fordítói megjegyzések

**F**1904-ben jelent meg az *Aryman mści się*. Mint Żeromski több művében, itt is a Zarathusztrától megismert Angra Mainju, azaz Ahriman, a gnosztikusok és manicheisták által leírt, örökön jelenvaló Gonosz mesterkedése, sorsszerű ténykedése ismerhető fel. Az *Ahriman* irodalmi inspirációit a XX. század egyik legjelentősebb irodalomtörténésze, Julian Krzyżanowski mutatta ki. Legfőbb forrásként *A sivatagi atyák élete*, a *Vitae Patrum* szolgált. Ebben szerepel egy helyütt az a történet, melyben a fiatal ember, kit az apja csecsemőként vitt magával a sivatagba, s átáni kísértéssel találkozik álmában, mely női alakban jelenik meg. Egy másik elbeszélésben egy remetéről esik szó, aki hogy elkerülje a bűnbeesést, kezének ujjait égeti el, aminek hatására a kísértő nőszemély meghal. Rávilágított még Krzyżanowski, hogy az elbeszélés bizonyos fordulatai határozott, bár távoli rokonságot mutatnak a *Biblia* egyes részeivel, különösen *Salamon könyvével* és az *Énekek énekével*. Nem kevésbé jellemző az irodalmi rokonság Gustave Flaubert *Szent Antal megkísértésével*. Egyes momentumok igen közel állnak a Sába királynője által megkísértett Szt. Antal történetéhez. Hasonlóképp az iráni próféta, Mani megkísértéséhez, akinek tanításait az apa, Dioklész teszi magáévá, mint a legtokéletebb lények, az Eónok tiszteletét. A korai kereszténység forrásai nem csak formai jegyeket hagytak a novellán, hiszen a tanítómester személyének említésén kívül kiemelten találkozunk az *Isten Báránya* fordulattal, igaz ezt már nem a narrátortól, hanem a kísértőként megjelent személy szájából halljuk Jan dicsőítéseként. Nem kerülheti el mégsem a figyelmünket néhány részlet, ami ha nem is azonosság, de feltűnő hasonlatosságot mutat Jézus és a fiatal remete, Jan személye között. Határozottan megjelöli a szerző a gyermek csecsemőkora óta eltelt időt: huszonöt esztendő, de a kettő között történt eseményekről, gyermekkoráról vajmi kevés fogalmunk lehet. Ugyanakkor a fiát eltökélten egyedül nevelő apa már sajátos körülmény. Egy emberi közösségtől elzártan kialakuló személyiség találkozik az ismeretlennel, így a fiatal remete önként vállalt szenvedése sem tekinthető a Megváltóval rokon vonásnak, hiszen a fájdalom elviselésének célja korántsem azonos. A megkísértés során sem szerepel, hogy a jövevény „megmutatá neki a világ minden országát”, hiszen a hatalom kísértéseitől már az apa, Dioklész is igyekezett fiát a pusztába költözés által megóvni. A kísértést itt a nemiség princípiuma jelenti. Csakhogy a Jézust megkísértő gonoszt a *Biblia* ördögnek nevezi.

A novellában több mint szembeötlő a csábító álmokképek és az ébredés után érkező jövevény közötti különbség. Jólle-

het Dioklész nem az arab, hanem a líbiai sivatag felé vette útját, de akár az *Ezeregyéjszaka* Badr el-Budúr hercegnőjével is rokoníthatnánk a tevekaravánnal érkező titokzatos személyt, hiszen valódi kilétét szándékosan homály övezi. Márpedig a gonosz szerepét a közismert perzsa-arab mesefolyam történetében sem a hajadon, hanem egy mór varázsló tölti be.

Írói nagykorúságának beteljesedéséhez érkezvén Żeromski, a kis formák nagy mestere, az *Ahriman*ban több stíluselemmel is kísérletezik.

Az egész elbeszélésen keresztül végighullámzik a tőle szokatlan barokkos burjánzás, és a szigorú tömönatokban rögzített megállapítások váltakozása. Mindehhez ódon nyelvi fordulatok, bibliai kifejezések és konkrét idézetek társulnak, de a szöveg archaizálása nem terjed ki az egész elbeszélésre – mindig a gondolati sodrásnak alávetett. A dialógus központozása, tördelése bizonytalanná teszi az olvasót a beszélő személyét illetően, de mivel ez így szerepel egyformán az összes általam ismert kiadásban, tudatos írói eszközként értékeltem.

A fordítás során külön dilemmát jelentett, hogy a hosszú párbeszéd, a jövevény vallomása és a remete rövid válaszai a lengyel eredetiben – a nyelvtani nemek megléte okán – világosan elkülönülnek. A remete Jan első pillantásra még halott apját véli látni, de amint meghallja: – *Przyszlam do ciebie...* – (*Eljöttem hozzád...*), azonnal kiderül, hogy női személlyel van dolgunk. Az előzmények és a szöveg tartalmi elemei ugyanakkor arra indítottak, hogy ezt a hiányt ne pótoljam semmilyen egyéb kiegészítéssel.

A végső, mindent kétségbevonó fohász már inkább kérdés: gondolkodj, mit láttál, mi volt a káprázat, s mi nem. Ezen a ponton némileg átértékelhetjük a Żeromski világról közkeletűen elterjedt nézetet, mely szerint az író, pesszimista, mindenben rosszat lát, de legalábbis mindenütt a sátáni erők munkálkodását kutatja.

Úgy látom, hogy hőseinek balvégzettel fenyegető sorsában inkább az az egyszerű ontológiai kérdés fogalmazódik meg, vajon az elsődleges jó mellett ott áll-e kezdetektől fogva az önálló létezőként működő és folytonos küzdelemre készített rossz, vagy másodlagos létezőként eleve bukásra ítélt gonosz alkalmankénti felülkerekedése csupán hibás döntéseinkből következik, és helytelen választásaink csak tudatlanságunkból, a sátán valódi ábrázatának fel nem ismeréséből fakadnak, hisz mint *A legyek urában* mondotta Simon a Szörnyről: „...úgy értem, hogy... hogy talán bennünk van az...”

IFJABB BÉRI GÉZA

Andrzej Stasiuk

# Ragadozók

Mindig emlékezni fogok arra az éjszakára. Ismerősök voltak akkor nálunk, s hosszan elüldögéltünk az asztalnál. Jóval elmúlt már éjfél, amikor kimentem a domboldalra, hogy bevigyem az állatokat. Egy részüket már hazavittem korábban, csak az a három bárány volt kinn, amelyeket láncsal kötöttem ki. Kettő szép nyugodtan feküdt és kérődzött. Tisztán láttam őket a lámpás fényénél. A harmadik is feküdt, kicsivel távolabb, de valahogy túl laposnak és kinyújtózottnak tűnt. Közelebb menve arról kellett megbizonyosodnom, hogy az már csak egy fél bárány. Pontosabban fogalmazva: a báránynak csak az eleje volt rajta a megfeszülő lánc. Még meleg volt. Beleenyúltam a felszakított belsejébe. Éreztem a tenyeremmel, hogy minden belső része megvan. Nem voltak széttépve. Érintetlenül egyben volt a nagy, súlyos gyomor a teljes tartalmával. Furcsa volt érzékelnem, hogy még meleg, de már mozdulatlan. Csak a színhús tűnt el. A két sonka, szépen kifejtve a bundából úgy, hogy a csontok ottmaradtak, s rajtuk némi ín. Ha magányos farkas tette, akkor neki egyedül tízegynéhány kiló húst kellett fölfalnia. De lehet, hogy többen voltak. Megérintettem a hűlő maradványokat, de közben forgolódtam körbe, kémleltem a sötétet. Lehet, hogy még ott vannak a mélyén, ott lesnek rám a patak túlsó oldaláról, mely halkán csobog, és hangjától a sötét még áthatolhatatlanabbnak tűnik.

Lehet, hogy valóban ott ültek a feketeségben, és türelmesen várták, hogy elmenjek, s aztán ők visszatérhessenek és befejezzék a munkát. De a legfurcsább az egészben nem a vér, nem a sűrű sötétség és a gyanú volt, hogy azok, vagy az az egy ott

ül és néz engem. A legrosszabb, s legkevésbé érthető a két másik bárány volt nekem. Ott fekszenek és kérődznek. Minden nehézség nélkül ki tudták volna rántani a cöveket a földből, s elvinni láncostul. Megtették már nem is egyszer régebben, amikor nem volt rá semmi kényszerítő okuk. De most fekvé maradtak. Az egyik fehér, a másik fekete foltos. Tizenöt méterrel arrébb a vadak széttépik egyik társukat, aki ugyanabból a nyájból, ugyanabból a fajtából való, talán még ugyanabból a családból is, amelyből ők. De ők csak fekszenek tovább a maguk juh-magányában, juh-közömbösségében. Ennyire gyávák? Vagy amikor eljön a gonosz, akkor a védtelen még védtelenebb lesz? És a természet tényleg átvette az uralmat? És örökre átengedtük neki a jogot, hogy uralkodjon fölöttünk, bármennyire vágyunk megtartani, visszavenni?

Sok évvel ezelőtt történt ez, amikor még a pusztában laktunk. Most benn lakunk a faluban, és megint van egy kis juhnyájam. A falu kicsi, zsákfalu, benne végződik az út, és rajta túl nincs más, csak erdő. Jacek mondja, hallotta őket, ahogy vonítottak az Uherec lábánál. Michal, aki az ötvenhatvan juhát a fagyokig nyílt karámban tartja a szabad ég alatt, minden este kiló egy petárdát, hogy távol tartsa őket. Hol ez, hol az a szomszéd látja őket felbukkanni az erdőnél, végigszáguldani egy vonalon, majd eltűnni a sűrűben. Az erdőt járva is látjuk a nyomukat. Csontok és őz- vagy szarvasirha foszlányok jelzik, hogy arra vadásztak. Ködös, csillagtalan éjszakákra, ha nincs bezárva az én négyem az istállóba, mindig figyelek rá, hogy legyen velük legalább egy kutya az udvaron. Be van ugyan kerítve az udvar, de mi az a farkasnak? Egy másfél méteres kerítésen simán átugrik, még prédával a szájában is. Vagy, mint akkor, azon a nyáron, hipnotizálja a többieket. Csak abban van minden bizodalmam, hogy a kutya legalább nem hipnotizálható.

Benn a házban világos van, halkan zümmög a számítógép, bármely pillanatban össze tudok kapcsolódni a világgal és megtudni bármit. Például, hogy mekkora mennyiséget képes megenni egy farkas egyszerre. Tíz kilót körülbelül. A nyelvcsöve igen rugalmas, tágulékony. De közben, míg ezzel foglalkozom, valahol a mi világosságunk és a külső sötétség határán megmozdul a ragadozó. Egenyletes, kitartó ügetésbe fog, keresi az átjárót, és szeme azonnal észleli a prédát. Akkor jelenik meg, amikor megfeledkezünk róla. Bár alapjában véve folyamatosan tudatában vagyunk, hogy el fog jönni. Ha nem az erdőből, nem a sötétből, akkor belőlünk támad. A saját bensőnkéből. Hogy fájdalmat, s végül halált hozzon. Ezért idézem mindegyre annak a két báránynak a képét, melyek nyugodtan kérődztek, míg a társukat megölték a szemük láttára. És arra is emlékezni akarok, hogy milyen volt megérinteni a még meleg belső részeket, mikor pedig tudtam, hogy már nincs bennük élet. A határon. Mindenesetre bevitem akkor a holtat az élőkkel együtt, és reggel elföldeltem a maradványokat. Azonban akkor, ott mintha megbetegedtem volna.

Adam Mickiewicz

# Vihar

Vitorlarongy, tört kormány, víz bőg, vihar tombol,  
Szivattyú baljósan sír, tömeg jajong s alél,  
Hajóskézből kirepül az utolsó kötél,  
Véres napzállta minden reményt összerombol.

Diadalt zeng a vihar, s magasan felhágva  
A vízhegyek ormára, a tenger öléből  
Kilép a halál-nemtő és hajónk fölé tör,  
Mint ostromló harcos a megrepedt bástyákra.

Ez kezet tördel, amaz félholtan elterül,  
Van, aki búcsúzóul barátot ölelget,  
Mások imádkoznak, hogy a halált elűzzék.

Csak egy utas ül oldalt, hallgatásba merül  
S így töpreng: szerencsés az ember, ha elernyed,  
Ha imádkozni tud, vagy van, kitől búcsúzzék.

RADÓ GYÖRGY fordítása

Fordította: BERG ÉVA

# Találkozások Thália nővéreivel

*Olvasólámpa*  
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

*Lukács Sándor: A kezdetek utcája*

Megkettőzött öröm, ha kettős tehetség teljesítményeivel találkozunk. Lukács Sándor színművész-költő versei ezért is fokozott elismerésre batorítanak. A két művészeti ág sokban különbözik egymástól: míg a költő – közvetlenül vagy közvetve – önmagát fejezi ki, addig a színész egy másik művész, a drámaíró (vagy ha versmondásról van szó, egy másik költő) művét tolmácsolja. Vannak azonban – ahogy Vas István írta Kálnokyról – „színészlelkű” költők is, akik képesek azonosulni egy másik személlyel, mitológiaival vagy irodalmival akár, hogy általa fejezzék ki eszméiket, minden fölösleges magánügyüktől megszabadulva. (A szerelem vagy a szorongás természetesen egy költőnél sohasem magánügy, éppúgy, mint az élet vagy a halál.)

Lukács Sándor azzal az előnnyel szól meg verseiben, hogy rengeteget tud a drámairodalom legkülönbözőbb szereplőinek jelleméről. Nem csupán színészi, hanem költői értelemben is azonosulni képes a belülről tanulmányozott sorsokkal, típusokkal. A szerencsés kevesek közé tartozik, akiket kettős talentummal áldották meg az istenek. Thaleia a színészet, Polühümnia és Erató pedig a gondolati és a szerelmi költészet „súgójaként” segíti működésében. Evilági mesterei főként Kálnoky László és Lator László. Különösen Kálnoky *Téli napló* című, filozofikus verseinek munkamódszere hatott rá érzésem szerint. A sokféle „szerep”, amelyet eljátszott és átélt, jótékonyan hatott költői önismeretére. Ízlelgessük ezt a rövid versét: „*Ne keress senkit, kibillentél az időből. / Társad a lebukó Nap, kit alkonyatkor felfalnak / a tenger szörnyei, hogy hajnalban újra megszülessen. / A hegyek fölött a tenger mélysége ragyog. Körülötted / az örökkévalóság. Nehéz már ettől szabadulni. Hiába / forogsz tengelyed körül, ugyanazt látod magad mögött is –*” (Örökkévalóság)

Áthallásról szó sincs, csupán az iskolateremtő Kálnoky egyik mesterfogását érzékelem sajátos versbeszédében. Szimbolikus tájképei, amelyek önismereti verseiben fölsejlenek, mesterével mondva, gyakorta „kulisszaálmok”, de a beszélő a Lukács Sándor-i személyiséget közvetíti az olvasónak. Ő pedig, kettős hivatásának megfelelően, még otthonosabb egy képzelte környezetben, amely a lélek kifejezésére szolgál a színpadon. „*A kinti világot szinte elfeledted*” – írja (Maradék szavaiddal). Színész voltában is, költőként is a Gondolat hőségévé lett. Az idézett vers tájképeiben az „örökkévalóság” kellékeit és állandó ismétlődéseit (hajnal, alkony) díszletezi. Sokszor elvonatkoztat a mindennapi élet helyszínétől, s a belső világot vetíti elénk. Mint régebbi kedvence, Babits, ő sem akar verseinek hőse lenni, mégis többet megtudunk gondolatairól és lelkiállapotáról, mintha naplót vezetne. Érzésünket, mely szerint ő beteljesítette álmait a színészetéről, szerényen hártja el e szavaival: „*Ha elérted amire vágytál, nem tudsz vele / mit*

*kezdeni. Aki ilyenkor lát, megviseltnek hisz. / Mintha sötét erők fosztották volna ki házádat*”. Ezt így értem: mindent kiad magából színészként – és költőként is. Öröme is van ezért oka: kétszeresen kifejezheti az Embert. Hálásan ismer a Nap Kiadónak is köszönhető, szép új kötetének illusztrációiban – Aknay János nőalakjainak ikonszerű pasztelljeiben – önnön érzelmeire, amelyeket a nők kellettek benne: a drágák óvnak, provokálnak, hódító hatalmukat alázatossággal álcázzák. Drágák, mert akár „*a sárból felkapaszkodó / néember is lehet még Isten udvarhölgye*” (Órangyalok).

Lukács Sándor, a színész a kirobbanó érzelmek, a váratlan hangulatváltások és a szenvedéllyel párosult gondolatok nagyszerű kifejezője. Férfias egyénisége régóta helyet foglal a színházlátogatók – külön a hölgyek – szívében. Szerepei változnak a magával sodródó időben, de a tűz, amellyel önmagát égeti ő a színpadon, egyre inkább az izzó paraszát, s nem a lobogó lángjait láttatja. Költőként még inkább az elmélyülten töp-

## LUKÁCS SÁNDOR *A kezdetek utcája*



NAP KIADÓ

rengő, szenvedélyeit a bölcsesség kordájában tartó egyéniséget közvetíti hozzánk. Nemcsak a személyiségéből kisugárzó energiát, hanem a lét nagy kérdéseinek hangot adó, szívére és eszére egyaránt hallgató ember gondolatait is láttatja velünk. Egyéniségének intellektuális oldala éppúgy érvényesül verseiben, mint képzelőereje, amellyel a benne lejátszódó lelki folyamatokat megjeleníti. Megjeleníti: ezt teszi drámai szerepeiben éppúgy, mint költői képeiben. Külön erőssége a mély értelmű jelkép, amely – ahogy Arisztotelész tanította – az érzékelésnek önmagát, az értelemnek az önmagán túlit adja. Gondolatainak helyszínei többnyire lelki tájak: világvegi tengerpartok, sziklaszirtek, fölöttük az égbolt, felvilágló és lebukó égitestekkel, az egzisztencia határhelyzeteinek kifejezőiként. Személyességét nem a „személytelenség” divatjával dacolva vállalja, hanem az önzetlenül felfogott hivatásának, illetve hivatásainak jeléül: „*Aki maga mögött hagyja több mint fél életét, néha már gondolkodhat mások / helyett is*”.

Meglepődünk, mennyire magányos ez az extrovertálnak vélhető egyéniség a befelé tekintés óráiban. Sosem elveszett, de majd' mindig gondterhelt, mint aki egyedül maradt az elmúlás képzetével s a visszahozhatatlan örömök emlékeivel. Szorongás és szomorúság árad számos verséből: az idő filozófiai gondolja őbenne konkrét veszteségek, elvesztett barátok, féltett hozzátartozók, bizonytalan létezésűdat formájában merül föl. Az idő mozivásznán kifakulnak szüleinek arcvonásai, s a felejtés maga is egy parányi halál. Az elmúlás megállíthatatlan, és akinek élete gazdag az emlékekben, az idő-södvén egyre intenzívebben éli meg veszteségeit – de megtartó örömeit is. Szerencse, hogy aki annyira megtanult szeretni, küzdeni önmagáért, másokért, mint ő, annak nincsenek titkai embertársai előtt. „*Kelj fel és tárd ki ablakod*” – írja mély értelműn: a teljes embert mutatja meg a lélek komor és örömteli összetevőivel.

ALFÖLDY JENŐ

PÓSA ZOLTÁN

# Az erkölcsös létezés vátesze

*Portré Fekete Gyuláról, a Magyar Írószövetség örökös tagjáról*

*„Az általam legnagyobbnak tartott írók, költők nem csak a jelennek, hanem a jövőnek, nem csak az esztétikumnak, hanem az erkölcsnek, nem csak az emberiségnek, hanem a hazának is elkötelezték magukat. Ha mások verekszenek az én életemért, nincs jogom lapítani, még azzal az ürüggyel sem, hogy író vagyok. Hiszen az írás – és ezt nem csak a magam nevében mondom – szolgálat. Meg kell fogalmaznunk azt, amit mindenki érez, tud, de nem képes pontosan kifejezni, mert nem ez a mestersége. Az enyém viszont ez!”*

## Életút

Az idézett írói hitvallás nyomán nem igazán jóindulatú korunkban számos olvasó arra gyanakodhat, hogy egy kiteljesületlen életmű birtokosának bizonyítvány-magyarozatáról van szó, így nyomban hozzá kell tennünk: Fekete Gyula többek között József Attila, Magyar Örökség, Prima-díjas író, (született Mezőkeresztesen, 1922. február 26-án, elhunyt Budapesten 2010. január 16-án) megközelítően ötven kötetet hagyott maga után. Fekete Gyula rangos életműve önmagáért beszél, ezen felül közéleti emberként is missziót teljesített, a gyöngék, az elesettek szószólójaként. A sárospataki református kollégiumban vérévé vált magyar hitű kálvinista etika és tartás minden körülményben megmondta neki, mikor, hogyan és mit kell cselekednie. A nemzeti parasztpárt emblematis alakjaként a koalíciós korszakban (1945–1947) azok közé állt, akik heroikus pesszimizmussal próbálták megakadályozni a kom-

unisták kékcédulás győzelmét, és a parasztpárt beolvadását a szovjet kollaboráns kommunista formációba, a Magyar Dolgozók Pártjába, az MSZMP és az MSZP jogelődjébe. Az 1956-os forradalomban és szabadságharcban az Írószövetség megbízott titkáraként szolgálta a magyar történelem legtitább fölkelését, a megtorlás évadján megjárta a börtönt is. Ő maga az életműve szerves részének tekintette, hogy kiharcolta a gyermektartási segélyt (GYES), a családi pótlékot a Kádár-korszakban: „*Lehet, hogy hosszú távon a halhatatlanságot a regényeimnek és az elbeszéléseimnek köszönhetem, de én legalább olyan fontosnak tartom, hogy annak idején megvalósult a GYES javaslatom, amely Trianon és a Don-kanyar veszteségeit többszörösen kifoldozta.*”

*Élete utolsó évtizedében, míg egészsége megengedte, valamelyest elhalkulva művelte zamárdi kertjét...*

A rendszerváltoztató csöndes forradalom folyamatában már a nyolcvanas évek elején fontos szerepet vállalt, amikor 1981-ben a Magyar Írószövetség alelnöke lett, az egykori ellenzéki, lázadó József Attila kör 1981-es felfüggesztése, majd rehabilitálása után a fiatalok mellé állva vett részt gyűléseken, s aktív részese, kovásza volt a Magyar Írószövetség békés forradalmainak, mint például az 1986-os közgyűlés, amelyen

az írók egy kivétellel kiszavaztak az elnökségből minden párttagot. A rendszerváltozás után is követte az erkölcs és az etika írott és íratlan szabályait, 1988 óta a *Hitel* szerkesztőségének munkatársaként, majd 2004-től kezdve a Százak Tanácsa nevű, tollforgatókból, gondolkodókból, közéleti személyiségekből álló grémium alapító elnökeként szolgáltatott szellemi háttér-muníciót a jobbközép ellenzéknek, melynek 2010-es választási győzelmét már nem érthette meg. Élete utolsó évtizedében, míg egészsége megengedte, valamelyest elhalálva művelte zamárdi kertjét, s szerkesztette főként saját korosztályának életművét bemutatva az *Örökségünk* című általa alapított sorozat rangos köteteit.

## Regények

Fekete Gyula prózaepikai munkáinak – *A falu szépe* (1961), *A hű asszony, meg a rossz nő* (1963), *Az orvos halála* (1963), *Ezer-egyedik esztendő* (1965), *Vallomás hajnalig* (1970), *Bodrog parti szerelmek*, *levélszociográfia* (1981) – horizontjából kiemelkedik *Az orvos halála* című regényremeklés. Nem csak a magas irodalmi értékei miatt kulcsfontosságú, hanem mert a csöppben a tenger elv alapján benne rejlik az egész gigászi, a megközelítően ötven kötetbe fogalt Fekete Gyula életmű, és az életút minden gondolati erőközpontja. Az írás fölemelően csöndes tragikum ma is úgy él bennünk, mint a gerincrohasztó Kádárkor és a hatvanas évek hamis legendájának egyik leghitelesebb, legkeserűbb, illúziótlanúságával is fölemelő lenyomata. E sommásan nagyra értékelő ítélet rangját csak fokozza, hogy ebben az időszakban, a kisregényműfaj hazai virágkorában keletkezett számos, az 1956-os forradalom vérbefojtása miatt lebénult ország közérzetét hitelesen föliskiccelő kispróza alkotás, hogy csak mutatóba emlegessünk néhányat: Hernádi Gyula: *A péntek lépcsőin* (1959), Sánta Ferenc: *Az ötödik pecsét* (1963), Csurka István: *Mór és Pál* (1965), Mészöly Miklós: *Az atléta halála* (1966). Hogyan illeszkedik eme kísérletező, egzisztencialista, példázatos munkák sorába egy tisztességes falusi orvos életének valóság híven megjelenített utolsó hét napja? Fekete Gyula, mintha szándékosan legömbölyítene a becsületben megöszült ember olykor tipikus, máskor különleges konfliktusait. Még a zsidó származású házaspár, a vallását már nem tartó dr. Weisz Dezső, és a hitét a holocaust borzalmai után is megőrző Weiszné, Emília életének legszörnyűbb tragédiája, a két gyermek feldolgozhatatlan halála is csak félálomszerű nyomelemekben csillan meg a regény mesterien pasztellre színezett szövetében. Ez még hitelesebb varázsolja a művet és a főhős életének két eszmei vezérfonalát. Az egyik a regény nyitójelenetében hangzik el: Az embernek kamatostól tovább kell örökítenie gyermekének és embertársainak, ami neki megadatott. Az öreg orvost a vér szerinti utódtól megfosztotta a történelem, de az öröksége ott rejtőzik a falu számos meggyógyított gyermekében, a halálból visszahozott súlyos betegekben. A másik hitvallás a tragikusan fölemelő finálét exponálja: Az ember nem lehet csak önmegvalósító, csak akkor értelmes és teljes az élete, ha valami nála magasabbat szolgál. Ez pedig az ateista főhős szegénylős istenbizonyossága.

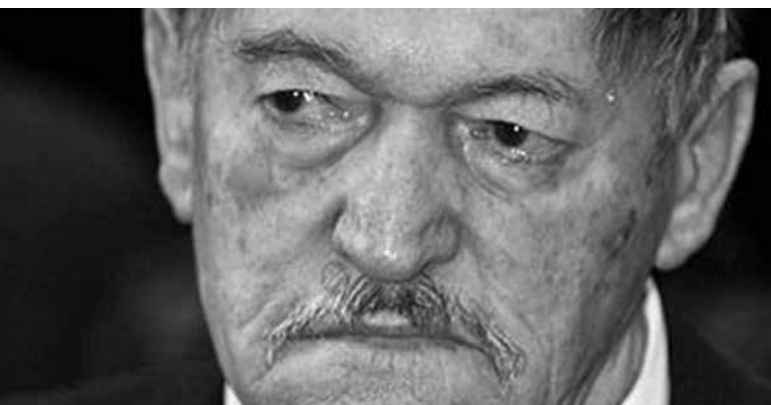
Az orvos kitart misszionáriusi életprogramja mellett, s bár lehetősége volna arra, hogy egy skandináv elit panzióban, vagy egy budai villában „aranyozza be” öreg napjait, úgy érzi,

nem szabad cserbenhagynia a faluját akkor sem, ha a közösség néhány német kollaboráns tagja a vészkorszakban megalázta őt. Viszont igen csak cserbenhagyja őt a képmutató, látszólag puha diktatúra, amelynek emblematikusan kacsingató, nyájas gyilkos helytartója, Kádár János arról prédikált, hogy a szocializmusban az ember a legfőbb érték, ám a vidéki élet fokozatos leépítése, a falusorvasztások miatt nem hagyja nyugdíjba vonulni a megtört, szívbeteg, hatvannyolc éves embert. A jóval a hatvanéves nyugdíjkorhatár után is praktizáló orvos helyére kinevezett fiatal doktor néhány héten belül külföldi ösztöndíjjal szökik meg a hamar megunt falusi vátesz-szerep elől. A visszafogott dramaturgiájú regény egyetlen forró felívelési pontja, amikor az öreg orvos egy tanyán sikerrel segíti világrahozni egy volt nyilas unokáját, ám a megterhelő műtétet nem bírja a szíve. A veszélyeztetett kisdéd megszületik, az orvos meghal.

A regény szelíden emeli piederstálra az erkölcsös életet, ennek finom kontrasztjaként tárja elénk a korai hatvanas évek hétköznapjainak vigasztalanságát, melynek legerősebb oka a vallás-erkölcstől megfosztott emberek magára hagyatottsága, s a fiatalság létének sivár távlattalansága. A nyugatra menekülő friss diplomás orvos, a pótcselekvésekben vegetáló tanítónő, a sérülése miatt fölöslegessé vált, öngyilkosságot is megkísérlő egykor nagyreményű sportoló sorsa megannyi vádirat a kor falára. Ez a remekmű hitelesen mutatja föl annak a megközelítően kétezernyi helységnek sorsát, amelyet az ötvenes-hatvanas-hetvenes években az értelmiség és a fiatalság fővárosba csábítása, a templom és az iskola elsorvasztása, a tévesztés, majd a későbbi település-összevonások szerep nélkülivé tesznek.

## Ifjúsági művek

Fekete Gyula íróként is gondolt a jövő nemzedékeire. (*Kincskereső Pipitér* (1961), *Esztendőre vagy kettőre* (1987)) Kevesen tudják már, hogy ő írta meg a Kádár-korszak egyik legjobb, legnépszerűbb, számos újrakiadást megért gyermek- és ifjúsági regényét, a *Kincskereső Pipitért*. Ez a kötet kiváló példa arra, hogyan telítődhet életességgel, társadalomkritikával, élet-halál alapkérdéseinek középpontba helyezésével az ifjúsági műfaj megannyi agyonírt, bár hatásos panelja. Példának okáért a múltban elrejtett kincs is, amelyet aztán vásott, de jóra való játszadozó gyermekek megtalálnak, természetesen idillien gyönyörű falusi milióban, a felnőttvilágtól lehetőleg izoláltan élő, lehetőleg ódon, romantikus műemlékkastélyban vagy regényes romok között. Ezzel szemben Fekete Gyula gyönyörű, borsodi hegyi-völgyi faluban élő hőse, a Pipitér becenévre hallgató Daragó Irmus nagyon is a hatvanas évek Magyarországnak mélyvalóságában él. Kis társaival, a Szapáry grófok kincseit kereső bandatagokkal együtt kiveszi a részét a megélhetési gondokkal küszködő, látástól vakulásig dolgozó szülők cifranyomorgó napi küzdelmeiből, és szembe-sül az elmúlás tényével is. Fekete Gyula hősei is megtalálják a kincseket, de valójában a felnőtté érlelő kalandok közben erkölcsi értelemben válnak igazán gazdaggá. Az író számára a mindenkorai felnőtt és ifjúsági irodalom főértéke a bibliai alapú szilárd erkölcs, a hazaszeretet. Vallja „az öreg Tolsztojhoz hasonlóan”, hogy igenis, van erkölcsi értelemben jó és rossz művészet, ez utóbbin nem csak az esztétikai értelemben



gyöngye munkákat, hanem az erkölcsöt romboló, nagy hatású művészeti alkotásokat is értette. S mindennél veszedelmesebb, ha a morális törés-zúzás az ifjúsági kalandregényekbe is beférkőzik. Fekete Gyula már 1983 októberében, az utolsó, normálisan megrendezett Szekszárdi Gyermekek- és Ifjúsági Irodalmi Konferencián kimondta: ma már nem a hagyományos giccs, és nem a doktriner vulgármarxista literatúra, hanem az ösztönborzogatásra szánt álművészet jelenti az igazi veszélyt a fiatal olvasókra, amely a modernista sikk és a liberalizmus köntösében rontja meg generációk erkölceit és ízlését.

### Sci-fi

Fekete Gyula egykor rongyosra olvasott, modern utópiának is felfogható tudományos-fantasztikus kötetekben is követhető erkölcsi mintákat teremtett (*A kék sziget* (1959), *Szerelmesek bolygója* (1964), *Triszex* (1974)). Hasonlóan az igazán nagy író-filozófus utópistákhoz (Platon, Morus Tamás, Jókai Mór, Verne Gyula) elkerülte a falanszter-szellemű leegyszerűsítő doktrinárséget. Ezek legjobbjá *A kék sziget* című szuggesztív, utópisztikus sci-fi regény, melynek hősei a nyilas rémuralom idején válnak üldözötté, ám a feketeinges hóhérlégények karmaiból az utolsó pillanatban kimentik őket egy messze földön lévő Mennysország, Szimmaren, a kék sziget lakói. A bibliai erkölcs, a jóság, a szépség, az igaz szerelem eme Földjével az író megteremti a harmadik utasság ideális birodalmát. Az 1959-ben megjelent regény hallatlan népszerűségének egyik titka volt, hogy az emberek érezték az áthallást, amely szerint Szalasi és az 1956-os forradalmat megtorló Kádár, a nyilasok és a puffajkások rémuralma egyenértékű.

### Esszék

Fekete Gyula nagy hatású esszékötetei – *Sarkcsillag* (1983), *Meditáció Amerikáról* (1987), *Gondolkozzunk, magyarok* (1989), *Véreim, magyar kannibálok!* (1992), *Az első számú közügy* (1997) – is időt állóan és hatásosan emlékeztetnek bennünket arra, hogy a vidék ellehetetlenítése, az egészségügy katasztrófális helyzete, az átlagemberi lét megannyi erkölcsi és gazdasági fiaskója nem a kilencvenes évek rendszerváltoztatásának, hanem a Moszkvából távirányított, erkölcsromboló szocialista korszak számlájára írható. Döbbenetes ugyanakkor az Európai Unió mai csődjének és fiaskójának ismeretében újra olvasni Fekete Gyula erkölcsközpontú Cassandra jóslatait. A *Sarkcsillag*

című kötet vezérgondolata: ha az életet, mint legfőbb értéket a nemzedékek nem azonos szinten adják tovább, amilyenen örökölték, a civilizáció, a kultúra elsorvad, a társadalom szétzüllik. Fekete Gyula már 1956-ban, s később, a nyolcvanas évekbeli írásaiban is megsejtette azt a mérhetetlen erkölcsi fiaskót, amit egy esetleges rendszerváltozás hozhat ránk, amennyiben az erkölcsközpontú magyar út helyett a vadkapitalizmus, a nyugati típusú parlamentarizmus, a baloldali liberális demokrácia hozhat hazánkra.

Revelációerővel hat itt és most a *Véreim, magyar kannibálok!* című keserűen igaz Fekete Gyula-könyv is, amelyben az író szintézisszerűen összegzi esszéírói munkásságának fő gondolatait: „*Kannibálként ettük meg a jövő nemzedékeket, évtizedeken át a meg nem születettek felneveléséhez szükséges összegeket éltük fel. A magyar nép egyszerűen eltiltotta magát a szaporodástól, s elfogyasztotta a jövőjét. A lehető legjobb – mesebeli – esetben legkevesebb negyven esztendő kell ahhoz, hogy az élet újratermelését helyreigazítva Magyarország életképességét visszaszerezze. És nemcsak a születésszabályozásról van szó, hanem például az adókról, az agyelszívásról, a kivándorlásról, a manipulációról. Függetlenül a minősítéstől, ezek létező jelenségek: szembe kell nézni velük és következményeikkel. Nálunk pedig, ahol a világon a legnagyobb arányú az előregedés, szó sem esik a veszedelemről. És a megoldás? Tessék olyan szabadságot, olyan tiszta közéletet teremteni, a munkához, alkotáshoz olyan légkört, egyszóval olyan jó állampolgári közérzetet, amelyben mindennél erősebb az otthonossá vált szülőháza vonzása.*” Fekete Gyula e könyvében már 1992-ben megjövendöli a halálos kórral küszködő Nyugatnak azt a romlását, amit a migránsáradat és annak kezelése itt és most kiteljesít. Már az első, 1990-es szabadon választott kormányt is próbálta – hasztalanul – óva inteni attól, hogy

...legkevesebb negyven esztendő kell,  
hogy az élet újratermelését helyreigazítva  
hazánk életképességét visszaszerezze.

egy gyógyíthatatlan kórtól agonizáló kontinensről álmodozunk ahelyett, hogy a saját utunkat járjunk. Ő maga azt tartotta e kötet egyik legfontosabb intésének, hogy sajnos, a négy évtizedes szovjet politikai, kulturális, gazdasági gyarmatosítás öröksége, az évszázados alattvalói közérzetünk csak akkor látszik megnyugodni, ha megtaláljuk a tisztára nyalható talpakat. Eltűnt a szovjet modell, találtunk helyette szintén a csőd szélén álló mintákat. Fekete Gyula 2010 február 10-én bekövetkezett haláláig vallotta, hogy 1956 eszméihez és a nyolcvanas évek végének csöndes forradalmában deklarált harmadikutassághoz kell visszatérnünk. Az erkölcs forradalmához, amely halálra sebezte a szovjet medvét, és 1956-tól 1990-ig folyamatosan bomlasztotta el a világtörténelem legerősebbnek vélt diktatúráját. Mintha sajnos Fekete Gyula rémvíziói köszönnének vissza Európa jelenlegi állapotaiból. És mintha – Istennek hála – az ő gondolatai élednének újjá abban a 2010 óta Orbán Viktor miniszterelnökségének vezetésével végre igazi magyar kormányként működő kabinet szándékában, amely szerint Magyarország szinte egyedül Európában a keleten újjáéledő feudál-szocializmust, s a nyugati rablókapitalizmust és a migrációként eufémizált új megszállást is elutasítja, s megmarad a saját keresztény erkölcsi alapokkal kikövezett harmadik útján.

# A pozitív kópia

## Olvasólámpa KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Számíthattam volna rá, mert tapasztaltam már, hogy amikor költő ír költőről, írásában az elismerés egymást felülmúló fokozataival fogok találkozni. Varga Rudolf, *A czipotti világváltozat* című kötetével ismerkedve is ez történt. Ez a könyv, tűnődtem mindjárt az első oldalak fölött, az elragadtatott impressziók fesztelen stílusban megírt könyve.

De mi is az, ami az esszéista Varga Rudolfot, a költő Czipott György versei olvastán olyannyira megejtette? Elsősorban a költő bátor, szóalkotó és ebből építkező mondatképzési vonzalma. A költő küzdelme a nyelv anyagával, hogy a modernitás utáni korszak állapotát a maga új, saját, sajátos nyelvén ábrázolhassa. Vagyis az, ami Czipott György költészetében a leginkább figyelemre méltó.

Czipott György a posztmodern világállapot kihívásaira egy szimpatikus, mert egy ízig-vérig költőre valló magatartással, költői nyelve megújítására tett kísérletével válaszol. Hiszen tapasztalja, hogy az új költészettörténeti korszak az alkotókat az újdonságok felmutatására, ábrázolására ösztönzi. Látja ezt Varga Rudolf is, aki olvasatában erre alapozva vázolja fel a maga czipotti világváltozatát. Azt írja, hogy a költők „*pusztán szavak megfoghatatlanságával mint eszközzel*” kísérelnek meg „*behatolni az ismeretlenbe*”. Hogy „*Czipott olyan szókombinációkat alkot, melyeket nem is lehet és nem is kell megfejteni*” (32). Megjegyzem, az ember valóban a szavak eszközével hatol be az ismeretlenbe, a természeti lét esetében az ismeretlent szavainak egzakt, fogalmi fedezetével változtatva tudássá, míg a társadalmi lét területén az önreflexió gesztusával élve inkább a metonimikus szóalkotás segítségével teszi ugyanezt. Bizonyos megszorításokkal tán még a „megfoghatatlanságra” utaló észrevételt is elfogadnám, ám a megfejt(het)etlen szókombinációk egy műben véleményem szerint csupán zavart, semmint műélvezetet okoznak.

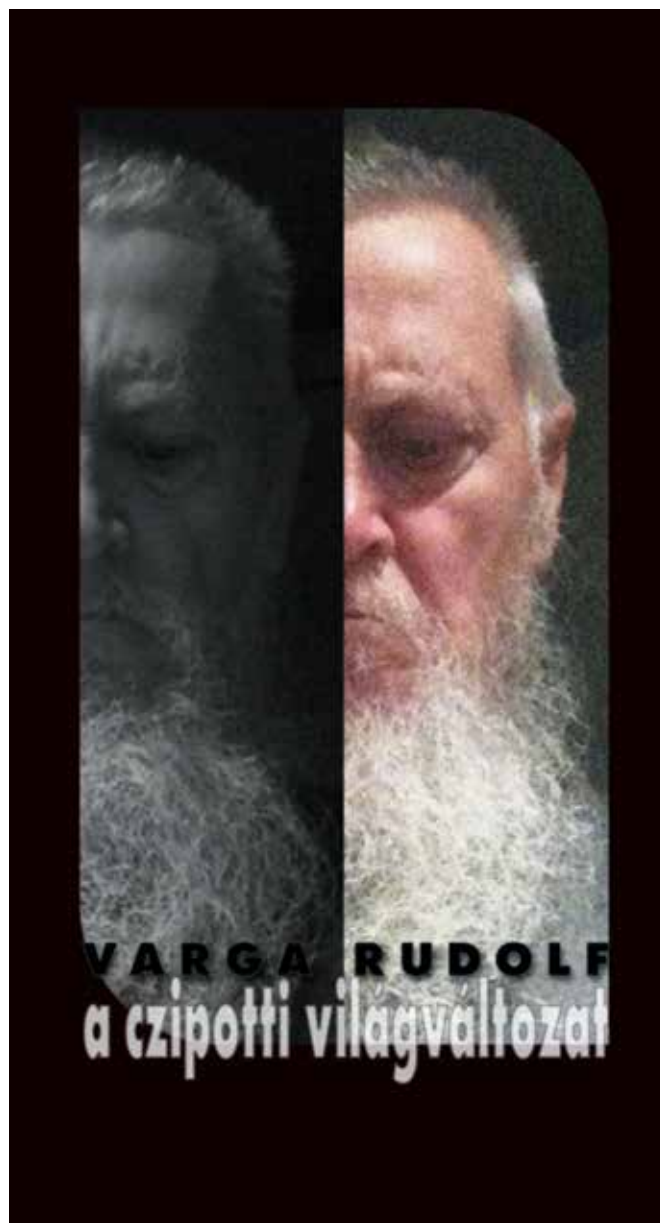
...az egyre inkább elkorcsosuló emberi faj  
már-már gépiesen szorítja ki magából  
a tisztákat, az igazakat...

Ugyanakkor mű és olvasó mai viszonyát szerzőnk egy találó hasonlattal jellemzi: „*Czipott szinte minden versében azt sugallja, ebben az anyagi világban minden elkárhozott.*” „*A magam ...módján úgy mondanám ...amit Czipott szublimált módon sugároz szét, hogy kilopták a pozitív kópiát a fejünkből*” (80).

Miközben a czipotti szöveggel folytatott párbeszéde során elemzésében nem a manapság bevett saját-idegen, hanem a rész-egész ellentét mentén körvonalazza mondandóját, Varga a kollázstechnika alkalmazásával gyúrja hangsúlyosan is reflexív kommentjeit egységes szemléletű szövegvilággá. Olvasatában megemlíti, hogy Czipott úgy „*teremt valódi költészetet*

(*hogy*) *felszabadítja a szavak titkos értelmét: az Ige megtestesülését*” (48). Bár ettől, mármint a szavakon belüli „titkos” történések felszínre hozatalától Varga végül is eltekint, írása azért még a czipotti költészet kortársi értelmezhetőségét illetően számos kérdést vet fel.

A czipotti világváltozat lényege, írja szerzőnk, hogy költészetete „*az Isteni terv, a Nagy Harmónia megvalósulását áhítja számmunkra*” (108), s hogyha „*majd valahonnan valanikor rálátunk az Egészre, mint ahogyan költőnk rálát, akkor meglátjuk azt, hogy ez így jó*” (109), továbbá, hogy a költő „*verseivel részrendszereket épít, melyek tökéletes harmóniával illeszkednek ...az ő világváltozatához*”



(111). Ezekkel mintegy tükröt tart elénk, hogy az olvasó lássa, „az egyre inkább elkorcsosodó emberi faj már-már gépiesen szorítja ki magából a tisztákat, az igazakat” (113). Meglátásait Varga számos verssel támasztja alá, köztük a Rákcsillag vagy a Penitencia, szép, esztétikai értékeket hordozó opusaival. Ez utóbbit szakrális és világi dimenziókban egyaránt értelmezhető adottságai okán érdemes idézni: „Ördögé lett hat napod, / semmi értelme nincsen! / Tartasz-e bűnbánatot? / Nekünk gyónjál meg Isten! // Terved kész volt akkor is, / tudtad, mit óv a jászol. / Itt csak vérvágy nem hamis, / gonosz gonoszt kovászol... // Halál táplál életet! – / lehet-e nagyobb hibád? / Megúsznod nem, nem lehet, // magad, ki poklodba lát / légy tennen bűnbánatod! / S kezdj, hibátlan hét napot...”

Varga a czipotti világváltozat egyik tanújelét ismeri fel a költőnek a politikához való ambivalens viszonyában is. „Ha csak tehetem, óva intek minden versírót attól, hogy a politika ingoványos, bűzös terepére tévedjen” „Czipott viszont ezen a területen is kivételesen egyedül alkot”. „Mint a szellemek... a feceszes talaj érintése nélkül (mond) egyetlenül pontos ítéletet a sötét erőkről” (57) – írja Varga. Magam is úgy vélem, Czipott eredendően nem politikai költő, ő inkább a szakrális világlátás evilági kötődésekkel bíró, szociálisan érzékeny költője, akit a maga erkölcsi krédóján túl költészetében a politika, a hatalom kísértéseitől, a késő-modernitás egyfajta verseléstechnikai praxisa tart távol.

Varga esszéjében a czipotti világváltozat részének látja még az elveszettség érzetét (121), a világmegváltás hitet (123), s a világ közelgő végzetének a képzetét (127). Jőmagam egyoldalúnak vélem ezt az értékelői attitűdöt, mert csupán a modernitás értelmezésére irányul. A fenti, célképzet szerkezetű világmagyarázatok alternatívájaként ezért említem meg a manapság közkeletű, s a posztmodern világgállapotot plasztikusabban kifejező, s önmagára, mint folyamattörténetre reflektáló művészi és értékelői formulákat.

Hiszen a mindnyájunkat körülvevő posztmodern világgállapot Czipott György világlátását is befolyásolta, ahogy erről a könyv „beszélgetős” részében maga is vallott: „Valóságunk természet az egymásra épülő folytonosság, ezért egy-egy szekvencia nem lehet állandó, örökké ható” (139). Varga Rudolf azonban Czipott György négy kötetének anyagából merített idézetek bőségével prezentálja, hogy a költő világszemléletét a posztmodern világgállapot bár lehet, hogy megérintette, a költészetét azonban nem. Ezért mondhatom, hogy a lényegét, azaz a czipotti világváltozat jellegét, jellemzését illetően anélkül, hogy a czipotti világváltozatot a posztmodern világgállapot poétikai valóságával konfrontálta volna, az esszéista Varga Rudolfnak igaz van.

BERETI GÁBOR

Oláh András

## Szavak nélkül

Kati magába roskadva ücsörgött az iskolai szertár jótékony homályában. A folyosóról beszűrődő gyerekzsivaj el sem jutott a tudatáig. Nézett maga elé mereven, s csak akkor eszmélt, amikor kint felhangzott a jelzőcsengetés. Megrázkódott. Valahogy össze kell szednie magát. Megdörzsölte az arcát, szemét, beletúrt a hajába, nagyot sóhajtott. Mintha ezzel a sóhajjal el lehetett volna hessegetni a lelkét nyomasztó terhet. Összetörték. Megalázták.

Kati magyart tanított. Nemrég töltötte be az ötvenet. Épp a múlt héten. A születésnapján az osztálya meglepetéspartit szervezett számára. Tündériek voltak. Csasztuskát írtak, régi fotókat digitalizálva az életpályáját bemutató diasort készítettek, aláfestésként Adamis Anna *Tanítsd meg a gyerekeket* című dalát énekelték. Vajon honnan szedték elő? Valamikor, pedagógusnapi műsorokban ő is használta ezt a szöveget. A születésnapi tortából nem is evett. Csak nézte a mosolygós gyermekarcokat, és kicsordultak a könnyei.

Ma azonban... Az első szünetben az 5. osztályból kilépve botlott Jutkába, aki félszeg kíváncsisággal kérdezte tőle:

- Láttad?
- Mit? – nézett rá jámboran.
- Akkor nem láttad... Pedig mindenki erről beszél – jegyezte meg amaz.
- Bökd már ki végre, mit akarsz! – vesztette el a türelmét. Bosszantotta Jutka jól értesültséggel vegyes titokzatosságával.
- Hát a karikatúrát! Amit feltettek a fészbukra.
- Nem tudok semmiféle karikatúráról, nem is érdekel – felelt fáradtan Kati, és szeretett volna gyorsan megszabadulni Jutkától.

– Talán jobb is, hogy nem láttad – jegyezte meg szánakozón Jutka. – Biztos kiakadnál rajta. Elég durva... Na, és a kommentek...

De nem folytathatta, mert Péter lépett ki az iroda ajtaján.

– De jó, hogy jössz, éppen érted indultam – mondta, de a hangjába egy csöpp öröm sem vegyült. – Gyere be, beszélnem kell veled!

Az előtérben Rózsika, a titkárnő és Margó, a tagozatvezető nyomban abbahagyták a beszélgetést. Kati sajnálkozást vélt kiolvasni a tekintetükből. Riadtan lépett be. Péter becsukta az ajtót, de alig ültek le, máris kopogás hallatszott. Rózsika dugta be a fejét:

– Esetleg egy kávét vagy teát hozhatok? – kérdezte.

– Nem, nem, már így is magas a vérnyomásom! – intett Péter, és kérdőn Katira nézett. – Esetleg te?

Kati is megrázta a fejét, de hang nem jött ki a torkán. Roszszat sejtett. Valahogy furcsa volt az egész. Péter zavartnak tűnt. Ahogy a kollégák is a titkárságon...

Péter egy papírlapot tett elé:

– Ez keringett a fészbukon... Néhányan lájkolták... Végül is csak négy-öt gyerek fűzött hozzá megjegyzést... Egy szülő jelezte, aki rendszeresen ellenőrzi a gyermeke internetes dolgait. Kimásolta a kommentekkel együtt.

A papírlapon egy táblai rajz fotója volt. Egy rémes boszorkányt ábrázolt seprűn lovagolva, tortával a kezében. Ha a széles arc, a szeplők, a tömpe orr, a nyakba akasztott szemüveg és a torta az 50-es gyertyával nem igazították volna el a szemlélődőt, a kép címe segített:

„Kata-banya 50 éves”.

És a kommentek:

„Ne már... Nem is néz ki annyinak...”

„Persze, mert százéves. De tudnivaló, hogy a nők a felét letagadják!”

„Bányarém.”

„Dehogy: inkább BANYARÉM”

„Vieux chevall de bataille”

„Cö...cö...”

„Jó az a turkálós blézer! Nem?”

„Ki rajzolta?”

„A blézert?... Azt Mimi. A tortát én! Ugye, hogy az a legszebb?”

„Lemaradt a szemölcs!”

„Nem szemölcs. Ahogy a banya szokta mondani: »fogalmazzunk szabatosan«. Az bizony bibircsók.”

„Volt bibircsók is, de Zsóka letörölte.”

„Mikor csináltad?”

„Hárman rajzoltuk.”

„De mikor?”

„Hát a múlt héten, a buli előtt.”

„Gida, észnél vagy? Töröld ki azonnal!”

„Mi az? Csak nem fosol?”

„Szégyelljétek magatokat! Kati néni nem ezt érdemli!”

„Nyasgem!”

Egy másik lapon még folytatódott a szöveg, de Kati arra már nem volt kíváncsi. Nézte a neveket, a kommentet írókat. Az arcokat. Egy világ omlott össze benne. Még Zsóka is?

– Ostoba kölykök... Ki akarnak tűnni. Azt hiszik, jópofák... Mindenkit kicikiznek. Egymást is... Nem érzik a súlyát... Nem tudják, mit cselekszenek... – hallotta távolról Péter hangját.

De Péter is tudja, hogy nem ez a baj. Hiszen lehet valakit nem szeretni. Lehet nem elfogadni. Lehet kritizálni. Talán még nevetségessé tenni is lehet – ha nevetségés. De gúnyrajzot készíteni valakiről, akit félórával korábban átszellemülten ünnepeltek, könnyek közt ölelgettek – erre nincsenek szavak... Ezek lennének az ő gyerekei? Ilyen kétszínűek? Álszentek? Hazugok? Ennyit ért a négy együtt töltött év? Mi lesz így belőlük?

Újabb csengőszó hallatszott. Kezdődik az óra. És neki be kell mennie abba az osztályba. Radnótiról kell beszélni. Az emberségről, az emberi tartásról egy embertelen világban. Meg a szeretetről. A legelemibb apróságokról, amik a kötődést jelentik... Ági jut eszébe. Épp elcsípte a mondatot a tanáriban:

– Így jár, akinek nincs tekintélye! A tiszteletet ki kell vívni!

Persze ahogy Kati belépett, rögtön elhallgatott.

Még hogy tisztelet! Persze tagadhatatlan, hogy az Ági óráin egy pissenés sincs. A kölykök félnek tőle, mint a tűztől. Szabad szájú, keményen beolvas bárkinek. És ha valaki nem áll be a sorba, az elvágta magát előtte örök időkre. Mégis ő szokta a legtöbb virágot kapni a jeles alkalmakkor...

A nyolcadik osztály mintha megnémult volna. Semmi zaj nem szűrődik ki a teremből. Ilyen sem volt még. Kati belép. Az egész osztály lehorgasztott fejjel áll. Eszébe jut, hogy tegnap milyen lázas izgalommal készítette az óratervet, de most még a feladatlapokat sem hozta be, amin dolgozniuk kellene.

Nézi a lehajtott fejű, lesütött tekintetű gyerkőcöket. Egy részük zavarban van. Akad olyan is, aki megszeppent kissé. Kamaszok. Semmit sem tudnak a világról. Bár némelyük meg van győződve ennek az ellenkezőjéről. Az internet neveli őket. Azt hiszik, általa kitágul a világ, pedig csak bezárkóztak valahová. Hamis közegben élnek. Nem tudják, mi a fájdalom, nem tudják, mi a szeretet. Csak azt, hogy néha lefagy a rendszer. De ezt is ellensúlyozza a túlméretezett ego és a fene nagy magabiztosság. Kati látja, hogy néhányan lopva összenéznek. Egykét zavart, elfojtott mosoly... Nem tudták, mit cselekszenek? Hisz tavaly épp Gida volt az, aki öngyilkossággal fenyegetőzött, mert kicsúfolták és szemét dolgokat terjesztettek róla. Vagy Zsóka. Aki vidékről csöppent be az osztályba, és sokáig olyan magányos volt. Mit kellett azért küzdenie Katinak, hogy a többiek befogadják! Van értelme energiát pazarolni rájuk? Érdemes fagyos földre magot szórní? Ezek után lehetnek még valaha ezek a gyerekek az övéi?... Végül elhatározásra jut. A tábla oldalsó szárnyához lép. Oda, ahová a rajz készült pár nappal ezelőtt. Csöndesen behajtja.

Kaiser László versei

## Kilépni vagy bennmaradni

**K**ilépni a most-pokolból  
(milyen lesz a másik)  
lehet hogy a poklok sora  
kísér mennyországig

Bennmaradni most-pokolban  
(milyen lesz a holnap)  
lehet hogy a poklok még ma  
mennyországot hoznak

Ördögök közt angyalok közt  
(múlt és jelen mardos)  
nem hallani mégis szólnak  
némaságuk hangos

## Már

**E**z már nem is a csönd  
és nem is a hallgatás  
már nincsen gyűlölet  
már nem lehet arculcsapás  
már semmi sem lehet  
már semmit sem mond a semmi  
már nem kell elmenni  
és nem kell itt maradni

KAISER LÁSZLÓ – munkásságának elismeréseként –  
2017 decemberében Kassák Lajos-díjban részesült.  
SZÍVBŐL GRATULÁLUNK. A szerk.

# DR. MIHA LIKAR

# Kutyaharapást szőrével

## Hiedelmek az egészségről

Doktor úr, igaz-e, hogy akinek hideg a keze, meleg a szerelme, igaz-e, hogy az állatok megérik az emberi félelem szagát, hogy a birkaszámlálás kiváló altató, az öregedés óhatatlanul szenilitással és emlékezet-kihagyással jár, igaz-e, hogy a spenót erőt ad, a vörösbor vérszaporító, az ital serkenti a nemi vágyat, az önkielégítéssel a férfi kifacsarja erejét, hogy a nő nem esik teherbe, ha nem érez orgazmust, hogy a mandula főlöszleges szerv, okosabb, ha megszabadulunk tőle, hogy a kutyaharapást szőrével kell gyógyítani, hogy aki öngyilkossággal fenyegetőzik, sosem váltja be fenyegetését, hogy az ábrándozás az élet megrontója, stb...

Aki válaszol: dr. Miha Likar (1923–2010) ljubljanoi orvos, akinek a cambridge-i Nemzetközi Bibliográfiai Központ a *Man of the Millennium (Az Évezred Embere)* címet adományozta, akinek *Fammyly Health (Családi egészség)* c. könyve több mint félmillió példányban jelent meg az Egyesült Királyságban, Franciaországban, Hollandiában és az egykori Szovjetunióban, az Amerikai Egyesült Államokban pedig a 17. kiadásánál tart.

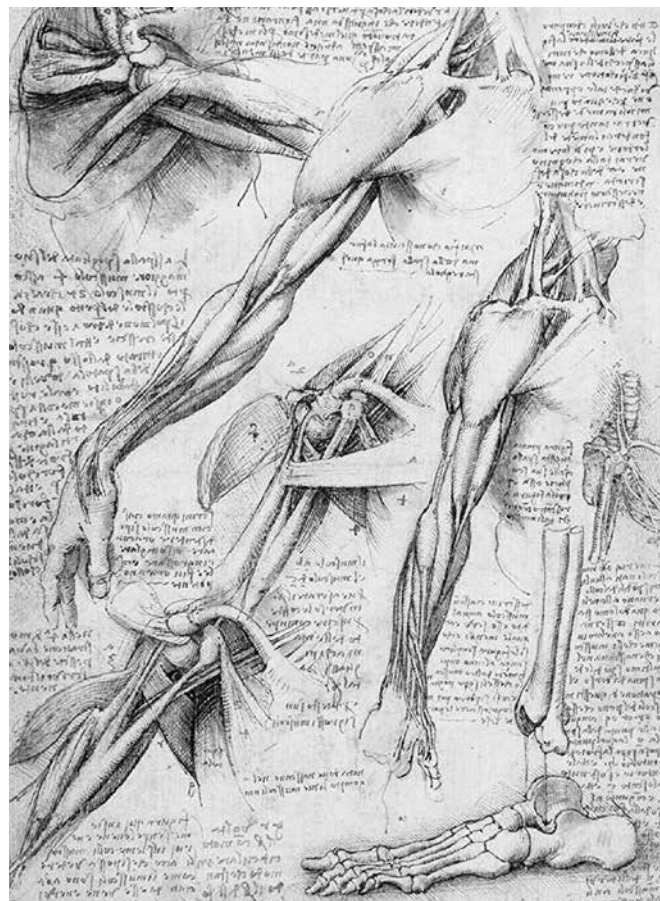
*Ljudje pravijo o zdravlju* c. könyve 2000-ben jelent meg magyarul *Doktor úr, igaz-e?* címmel, az Ister Kiadó gondozásában.

Íme egy csokorra való a válaszokból:

- *Doktor úr, igaz-e, hogy akinek hideg a keze, meleg a szerelme?*
- A nőknek egy része fogamzóképesége megszűntéig kisebb-nagyobb mértékben vérszegény, a vérszegény embernek pedig hideg a keze. A hideg kéz azonban nem jelent frigiditást is. A mondásnak inkább csak amolyan hangulatoldó jelentősége van a fiatal szerelmesek társalgásában.
- *...az embert nem a nagy hőiség viseli meg, hanem a levegő magas páratartalma?*
- Sem az egyik, sem a másik nem igaz. Az időjárási behatások igazi okozója a légnyomás. Ez forró és páradús időben rendszerint alacsonyabb a szokásosnál. Alacsony légnyomásnál testünk nedvességigénye megnő, forró és páradús időben pedig elég nedvesség van a levegőben. Fokozott nedvességfelvételkor úgy érezzük magunkat, mintha túl sok vizet ittunk volna, s ebben tulajdonképpen van is valami. A nedvesség-telítettség miatt nehezebbnek és lomhábbnak érezzük magunkat, olykor az agyunk is lassabban jár. A koponyánk csontból van, nem tágulhat ki. Amikor az agyszövet több nedvességet vesz fel, összehúzódnak a koponyában levő erek, lassul az agy vér-, tehát oxigénellátása is. Ennek következtében aztán lustul a gondolkodásunk is, és ennek csak azzal vethetünk véget, ha kevésbé páradús környezetbe kerülünk, ha megváltozik az idő, vagy mesterségesen szellőztetett helyiségbe lépünk.

- *... a színek kihatnak az ember hangulatára?*
- Ez így igaz. Befolyásolhatják a szervezetben lejátszódó folyamatok egyikét-másikat, például a szív működés ritmusát, a légzést vagy a testhőmérsékletet. Mióta a barlanglakók rájöttek, hogy az ég kékje a pihenést jelenti, az emberek a kékhez a pihenés, a lenyugvás fogalmát társítják. Ellenőrzött kísérletek bizonyítják, hogy ha az ember valami kéket lát, lelassul a szív működése, s valamelyest csökken a vérnyomása. A nap sárga színe viszont ősidőktől fogva a viláosság, a boldogság és a tevékenység jelképe volt. A piros, a színek legmelegebbike a melegezretünket erősíti, a tettekre készségünket és a nyugtalanságunkat fokozza.

A hajdani bölcsek tanácsa szerint ha egy nő azt akarja, hogy felfigyeljenek rá, pirosba öltözik. A vakítóan világos színek ingerültséget váltanak ki és fejfájást okozhatnak. A „nyu-



Leonardo da Vinci anatómiai rajzai és jegyzetei

godt” színek ugyanakkor hűvösségérzetet keltenek. Egy a színek hatását vizsgáló kísérlet alkalmával a szabadságra távozó dolgozók munkahelyiségének falát szürkére és zöldre festették. A munkások, a szabadságról visszatérve, addig nem voltak hajlandók felvenni a munkát, míg meg nem emelték két fokkal a helyiség hőmérsékletét – holott a terem hőmérséklete mit sem változott a festés folytán.

Valek Tünde

## Vers a mattuló ezüst télről

Jégbezárt világban vergődik lepke lelkem  
Hol a fátyol is páncéllá dermed, reccsen  
A mínusz mély barázdát váj, arcomon  
Nincs segítség, süllyed a csónakom  
Ágakon jegesül a sóhaj  
A fákat ősz hajúvá varázsolja  
Az idő megáll, a könnycsepp csepp üveg  
Gyöngyözi megannyi fa ágait, de rideg  
Mert a köd, mint hypó, a fényt fehéríti  
A bokrokat mattezüst szökőkúttá teszi  
A fák koronáját, úgy négy óra után  
Ellepik károgó, fekete gyertyák  
A robogó zuhatag is állítja az időt  
Kemény jéghasadékká jegeszi őt  
A jégrózsa egyre dagad  
Utánozza a sóvirágokat:  
Pamukkáléként fehérlik, Egerszalók  
Egész évben növeszti hegygé a sót  
Hótalan télben ezüst izzadás  
Borít mindent, amerre jársz  
Tán nem is hiszed, de mégis  
A jégzárta világ változik  
Ezernyi jéglegyező lebben  
Várja a tavaszt, az enyhet  
Valahol mélyen ér csörgedez  
Még a hideg tél sem állítja meg  
Soha, ne feledd!  
Készül a jel!  
Itt az átalakulás  
Életélesztő olvadás  
Puha csöndben érkezik  
Rügyfakadásba öltözik  
Még a víz áll  
Páncélos vitézként vár  
Jön még kutyára dér  
Hangos robajjal törik a jég  
Zúdul és tör-zúz a Tiszán  
Maholnap nyoma sincs tán  
Kár tagadni, mert itt jár  
Kertek eregetik a tavasz  
Varázsos, földszagú illatát  
Nyílik a hóvirág!

– ...az állatok megérik az emberi félelem szagát?

– Az állatok kifejező beszéd híján testbeszéddel érintkeznek egymással. Eközben különösen érzékenyen reagálnak a szagokra, a feromonokra. Ezek az állatok által mérhetetlenül kis mennyiségben kitermelt vegyi anyagok részben a fogamzóképeséget hivatottak jelezni, részben, feltehetően, figyelmeztetésül szolgálnak a betolakodóknak, hogy idegen „felségterületre” tévedtek. Pontos tudomásunk van róla, hogy az állatok ennek az ösztönös testi érintkezésmódnak a révén „jutnak el” olyan alapvető emberi érzésekig, mint az öröm, a düh és az embertől való félelem.

A fordítottjában is van valami. Az ember félelmében izzadni kezd, és nem alaptalan az a feltételezés, hogy verejtéke az állatok számára felismerhető ijedségzagot áraszt. Érdekes, hogy arra is több bizonyítékunk van, hogy az emberek is egyre gyakrabban veszik az efféle vegyi üzeneteket, főképp ha a nemiségről van szó. Egy főiskolai kollégiumban végzett kísérlet például bebizonyította, hogy a közös hálóteremben alvó lányok havi vérzése szinkronizálható. Ezt úgy sikerült elérni, hogy egy-egy izzadságcseppet csöppentettek a növényedékek kis szeméremajkára annak a lánynak a verejtékéből, aki a többiek állítása szerint „erősen befolyásolni tudta” mások vérzési időpontját. Az ellenőrző csoportba tartozó lányok csak egy csepp alkoholt kaptak, verejtékcsepp nélkül. A nem mindennapi tulajdonsággal rendelkező lány izzadságával kezelt lányok havi vérzése lassan szinkronba jött, a kontrollcsoportnál pedig semmi változást sem észleltek.

Feltehető, hogy a csecsemők is a szagukról ismerik fel az anyjukat. Állítólag vannak emberek, akik meg tudják különböztetni a férfi és a női testszagot.

– Az öregedés óhatatlanul szenilitással és emlékezet-kihagyással jár?

– Nem feltétlenül. Csak az utóbbi időkben kezdünk ráeszmélni, hogy sok olyan tünet, amelyet azelőtt a szenilitás jeleként könyveltünk el, valójában nem az öregedésre, hanem a környezeti hatásokra vezethető vissza. Vannak, akiknek az évek múlásával meggyengül az emlékezete: nem tudják, mi történt velük az elmúlt huszonnégy órában, ugyanakkor nagyszerűen emlékeznek mindarra, amit a régmúltban éltek meg. Eltompul bennük az érdeklődés a körülöttük történtek iránt. A testi-lelki leépülés odáig fajulhat, hogy az ilyen öregek képtelenek ellátni önmagukat, idősek otthonába kerülnek, ahol szakképzett ápolók gondoskodnak róluk.

Az időskori elbutulásban azonban az öregedésen kívül más tényezők is közrejátszhatnak. Egyes daganatok kézreszketést okoznak például, s ezt sokan, tévesen, az öregedés számlájára írják. Bizonyos táplálkozási hiányosságok, gyógyszerek vagy fertőzések emlékezet-kihagyást okozhatnak. Vagy olyan következménnyel járnak, hogy az ember elveszti érdeklődését a környezete iránt, s minden gondolatát csak félig mondja ki. Az alapbetegség kigyógyításával ezeket a tüneteket is meg lehet szüntetni. Szellemi leépülésünket hatékonyan lassíthatjuk úgy is, hogy több oxigént juttatunk a szervezetünkbe. Egy-egy oxigénkúra vagy a fokozott testmozgás, melynek következtében több oxigéndús vér jut az agyba, sokszor feloldhatja a koros ember lelki eltompultságát is. Ettől van az, hogy a rendszeres testedzéshez szokott és sokat mozgó emberek ritkábban válnak reszketeg öreggé.

FOLYTATJUK...

Magyarította: SZILÁGYI KÁROLY

GYÓRI ANDOR

# Nagy Kígyó álma

Már csak Okos Medve hiányzott Nagy Kígyó, a Vörös tollak törzsfőnöke wigwamjából. Állatbőrökön ültek, a főnök magába mélyedve, a többiek is csöndben. Lebbent a bejáratot takaró bölénybőr, megjelent Okos Medve feje.

– Fontos megbeszélésre gyűltünk össze – szólalt meg összevont szemöldökkel Nagy Kígyó. – A sámánnak látomása volt az éjjel. Népünket, biztonságunkat veszély fenyegeti. Most már azt is tudjuk, honnan. Szólj, Ravasz Görény!

– Bölcs főnök, Nagy Kígyó, hírhozóim több harcost láttak a Fehér tollaktól, akik legelőinket szemlélték a Völgylátó dombról. Ez rendkívül nyugtalanító.

– Szellemeink és a csillagok üzenete is baljós. Márpedig a varázsfüvek füstje nem hazudik. Egyre több jel utal arra, hogy a Fehér tollak szemet vetettek a legelőinkre.

– Nagy Kígyó, a Völgylátó dombot mindenki használja kitekintésre. Már az őseink és az őseink ősei is ezt tették. Ebből még sosem volt probléma – jegyezte meg Okos Medve.

– Bölcs főnök, mint mondtam, mostanában hosszasan néznek errefelé. Ha nem teszünk semmit, tovább biztatjuk, szinte már hívogatjuk őket. Tudtukra kell hozni, hogy nem pacázhatnak velünk.

– Én semmi ellenségeset nem tapasztaltam. Ha összetalálkozunk a dombon, a béke jelével kölcsönösen távolságot tartunk. De miért is támadnának ránk? Nekik legalább olyan jó legelők vannak, és a harc csak gyengítené őket is. A Távoli folyók népe csak arra vár, hogy mi egymás ellen forduljunk – Okos Medve kitartott véleménye mellett.

Nagy Kígyó lehajtotta fejét, és ujjaival a medvebőrön dobolt. Ez rossz jel volt.

– Most nem annak van az ideje, hogy mérlegeljük, mit csinál a másik. Az számít, hogy ki beszél. Ahhoz pedig, hogy mi beszéljünk, tudnunk kell, ki az ellenségünk. Minél erősebbek vagyunk, annál nagyobb ellenség kell nekünk. Ha elég erősek vagyunk, és hiszünk is ebben, az egész folyóvölgy, sőt a Nagy Hegyeken túli völgyek is a mieink lehetnek.

– Nagy Kígyó, ki kellene használnunk, hogy béke van. Fel kell nevelni a fiainkat, lányainkat. Ettől lesz erős a nemzetünk.

– Okos Medve, te most melyik térfélen játszol? Neveddel ellentétben rendkívül furcsa nézeteid vannak! – fortyant fel Nagy Kígyó. – Sámán, kérdezd újra a szellemeket!

A Vörös tollak népének másik két vezére, Szürke Farkas és Fekete Bölény tanácstalanul követték a vitát. A főnök tervét ők is kockázatosnak tartották, ellentmondani viszont nem mertek. A sámán füstölgő szelencéje fölé hajolt, és maga elé mormogva mélyen beszívta az édeskés illatot.

– Mit látsz, sámán? – sürgette Ravasz Görény. Az nem válaszolt, lélekben talán ott sem volt.

– Várunk – szölt Nagy Kígyó, és kezét intón felemelte.

A sámán egyre hangosabban mormolta érthetetlen varázsigéit, majd egész testében remegni kezdett. Erősen küzdött a látomással.

– Özönlenek! Egyre csak özönlenek! – nyögte ki végre.

– Ez az, erről van szó! – vágta rá azonnal Ravasz Görény.

– Nagy Kígyó, amióta apád apja, Vörös Szakáll elszívta Sebes Szarvas ősapjával a békepipát, a Fehér tollak népe egyszer sem támadta meg a népünket. Csak a mezsgyén mennek néha egymásnak harcosaink, ha ugyanazt a vadat ejtik el. Emlékezz, Sebes Szarvas rügyfakadáskor ajándékkal is meg-



Különböző törzsbéli indiánok – 20. századi festmény

erősítette a barátságunkat – fordult Okos Medve ismét a törzs-főnökhöz.

– A Vörös tollak büszke nép. Senki sem jelenthet számunkra fenyegetést! – emelte fel hangját Nagy Kígyó. – Ha ma még nem is jönnek ellenünk, holnap itt lehetnek. És ha ezt eltűrjük a Fehér tollaktól, akkor holnapután a Távoli folyók népe is a nyakunkon lesz. És még valami: a mi istenünk a Füst Istene, az övék meg valamilyen homályos felhőisten. Nehogy már ők mondják meg nekünk, kit imádjunk. De mondd ki nyugodtan, Okos Medve, ha nem értesz velem egyet, és a vesztünket akarod.

– Nagy Kígyó, jól tudod, hány csatában volt már részem, és mindig elől harcoltam a népünkért. Most azt mondom, Sebes Szarvas népétől nem kell tartanunk. Ők a testvéreink.

– Küldjük a gondolkodóba – súgta oda Ravasz Görény Nagy Kígyónak.

Nagy Kígyó lehunyta szemeit, Görény javaslatát mérlegelte. Okos Medvére megfontoltsága és ereje miatt szüksége lenne, mindig számíthatott is rá, de most úgy érezte, példát kell mutatnia.

– Okos Medve, a következő holdtöltéig a gondolkodóba méész, add a tomahawkod! Szürke Farkas, Fekete Bölény, kössetek ki, aztán gyertek vissza!

– Egyetértetek? – kérdezte, miután azok visszaértek.

– Természetesen. Helyesen döntöttél, bölcs főnök – sietett azonnal leszögezni Ravasz Görény.

– Milyen konkrét jelek utalnak a Fehér tollak támadására? – kérdezte óvatosan Fekete Bölény.

– Nem erről van szó! – csattant fel Nagy Kígyó. Az a kérdés, mi elhisszük-e.

– Nagy Kígyó, én osztom a nézetedet, csak azt nem látom még világosan, hogyan győzzük meg a népünket – vetette fel Szürke Farkas.

Szutrély Péter

## Terpeszben

Öten ácsorognak. Egyszerre néznek jobbra, aztán balra, mint ha teniszmeccset figyelnének. Pedig csak az utcán állnak. Barnabőrű, egészséges testű, rövidhajú fiúk. T-shirt rajtuk, fehér vagy világos barna, tiszta. Nadrágjuk széles szárú, harmonikázik rendesen, ahogy illik. Zsebükből pertli lóg, bizonyára kulcs vagy telefon. Kulcs? Telefon? Milyen zárba? Kivel akarnak telefonálni?

Állnak zsebre dugott kézzel. Néznek jobbra, néznek balra. Az idő múlik. Lassan. Állkapcsuk lomhán mozog. Arcuk megnyúlik, kifejezéstelen. Néznek erre, néznek arra. Egyszerre. Mindig ugyanarra.

Formás nők lépnek el előttük, szemük megtapad a domborulatokon, követik tekintetükkel a nőket, fentről lefelé, távolodón. Az állkapcsok lomhán tovább mozognak. Terpeszben állnak, zsebre dugott kézzel. Néznek erre, néznek arra. Egyszerre.

Odaér hozzájuk még öt. Melléjük állnak. Felveszik az állkapcsok ritmusát, ők is terpeszbe állnak, majd néznek jobbra, néznek balra.

– Harcosaink közül sokakat köt szoros kapcsolat a Fehér tollakhoz. Többen onnét hoztak asszonyt maguknak – tette hozzá Fekete Bölény –, a testvéreinknek tekintik őket.

– Ez nem jelent semmit! Félrevezetik az embereinket. Tudni akarom, mit ígért nekik Sebes Szarvas. Mit gondolsz, Görény?

– Bölcs főnök, biztosan azt ígérte, hogy a legjobb harcosaink a Fehér tollak törzsi vezetőivé válhatnak, ha segítenek neki elfoglalni a területünket. Még ha ezt így talán nem is mondta ki.

– Az mindegy. Ki is mondhatta volna. Intézkedj, hogy mindenki megismerje ezt az aljas tervet! Fel kell nyitni embereink szemét.

Ravasz Görény győztes mosollyal kilépett a sátorból, Szürke Farkas és Fekete Bölény egymásra pillantottak. Mi lesz ebből? Egyiküknek sem fült a foga az értelmetlen csatározáshoz. A törzs jól élt, a legelők dúsak voltak, a csorda egészséges. A Fehér tollak békés, de erős nép volt.

*...titkos terveik vannak földjeink  
elfoglalására, és ehhez hamis ígéretekkel  
titeket is megpróbálnak megteveszteni.*

– Nagy Kígyó, ne vedd bizalmatlanságnak. Tényleg nincs más út, mint harc a Fehér tollakkal? – kérdezte Szürke Farkas gondterhelten.

A főnök megvető tekintettel mérte végig. – Te mit gondolsz? – fordult aztán Fekete Bölényhez.

– Nem kellene előbb elszívni egy pipát Sebes Szarvassal?

– Hát nem értitek? A kultúránk és hitünk van veszélyben! Olyan nincs, hogy megvitatjuk velük a helyzetet, azután megállapodásra jutunk. Vagy ők beszélnek, vagy mi beszélünk. Ez ilyen egyszerű.

– Nagy Kígyó, mi hallgatunk rád, és melletted állunk. Csak attól tartunk, nem vagyunk még felkészülve ekkora harcra – mondta aggódva Fekete Bölény.

– Erősek vagyunk, és egyre erősebbek leszünk. Ha nem hiszszük el, hogy győzni fogunk, nem is fogunk győzni. Megkérdezzük a törzs tagjait. Szürke Farkas, gyűjtsd össze a népet napnyugta után! Beszélni akarok.

Amikor Nagy Kígyó kilépett sátrából, az addig morajló tömeg elcsitult. Egyik oldalán Ravasz Görény és a sámán, másikon Szürke Farkas és Fekete Bölény állt. A főnök lassan végigvitte tekintetét az egybegyűlt harcosokon; több mint száz eltökélt szempár nézett vissza rá. Még várt, jelezvén, hogy rendkívüli dologról lesz szó. Aztán azon a hangon, amelytől mindenki rettegett, nekikezdett:

– Emberek, sámánunk füstölője az utolsó holdtölte óta veszélyt jelez. A csillagok rendje megbomlani látszik, a Nagy Ösvényre egyre sűrűbb árnyék borul.

Ravasz Görény áldozatos felderítő munkával rájött, honnan jön a fenyegetés. A Fehér tollak népe szemet vetett a területünkre, melyet apáink ősei foglaltak el véres csatában a Hollók népétől három emberöltővel ezelőtt. Akkor a Fehér tollak még a szövetségeseink voltak, de most el akarják venni tőlünk ezt a vérrel megszerzett helyet. Ugyan most is úgy tesznek, mintha a legnagyobb barátságban lennénk, de ez ne tévesszen meg benneteket! Megtudtuk, hogy titkos terveik vannak földjeink elfoglalására, és ehhez hamis ígéretek

kel titeket is megpróbálnak megteveszteni. Minden jel arra mutat, hogy legjobb barátaink, testvéreink ellenünk fordulnak, és el akarják pusztítani nemzetünket. Kérdezlek benneteket, hagyhatjuk-e ezt.

– Nem hagyjuk, nem hagyjuk! – hangzott fel innen-onnan a tömegből rövid tétovázás után.

**N**agy Kígyó megemelte hangját:  
– Hagyhatjuk, hogy elfoglalják legelőinket?  
– Nem hagyjuk! – jött a válasz.  
– Hagyhatjuk, hogy elhajtsák állatainkat?  
– Nem hagyjuk! – ordították most már mind.  
– Hagyhatjuk, hogy elvegyék asszonyainkat, lányainkat?  
– Nem hagyjuk, nem hagyjuk! – zúgta a tömeg ütemesen, egy emberként.

– Hagyhatjuk, hogy meggyalázzák istenünket, a Füst istenét?

– Nem hagyjuk, nem hagyjuk! – üvöltötte mindenki önkívületben.

– Készen álltok arra, hogy megvédjük magunkat?

– Harcra fel, éljen Nagy Kígyó! – kiáltották tomahawkjákat a levegőbe emelve.

– Sebes Szarvas skalpját akarom!

– Elhozzuk, Nagy Kígyó! A sátrad elé tesszük!

Nagy Kígyó elégedetten nézett körbe, majd egy kézmozdulattal jelezte, hogy vége a beszédnek. A wigwamba lépve szólt a sámánnak, hogy idézze meg a szellemeket. Most tovább kellett várni a transzra. Az egész sátor megtelt füsttel. Végül a vézna test ismét reszketni kezdett. A mormogás egyre hangosabb lett, időnként visszafojtott sikolyba ment át.

– Sokan jönnek, nagyon sokan – nyögte aztán alig hallhatóan – legázolnak!

A főnök félrelökte a bódult varázslót, és maga hajolt a füst fölé. Mélyre szívta, tudni akarta a jövőt. De nem jött a hatás. – Dobj rá még füvet – kiáltott a sámánra. Aztán megint. Tele tüdővel szívta, amíg ujjai remegni nem kezdtek. A remegés lassan átterjedt a karjára, majd lábaira, végül egész testében rázkódott. Zavartan motyogni kezdett, aztán szavai artikulálatlan hörgésbe fulladtak.

A törzs harcra kész. A szemközi domb tetején feltűnnek a Fehér tollak. Nagyon sokan vannak. Nagy Kígyó felegyenesedett végignéz a népen, hogy jelt adjon a támadásra. De mi van!

Minden egyre nagyobb lesz körülötte. A fák már az égbe nyúlnak, a fű meg a nyakáig ér! Lába elvész az óriásira nőtt mokaszinban, tomahawkja messze föléje magasodik, meg sem tudja mozdítani. Ő maga már csak akkora, mint egy egér. Mégis megpróbálkozik a csatakiáltással, de vékony cincogás jön ki a torkán. Harcosai először döbbsen állnak, majd hangos nevetésben törnek ki. A dombtetőről ekkor elindul Sebes Szarvas, és egyenesen felé tart. Kezében valami furcsát, mégis nagyon ismerőset lóbál. Odaér, lehajol hozzá, de nem könnyen találja a fűben. Mikor matató ujjai beleakadnak az egérnyi törzsfőnökbe, gúnyosan felnevet.

– Nagy Kígyó, bölcs főnök, elhoztam a skalpodat, ahogy kérted – ezzel ledobja elé azt a furcsa valamit, amit addig a kezében lóbált. Egy varkocs azonban éppen fejbe találja, de olyan erővel, hogy valósággal letaglózza. Próbálja emelni a fejét, de nem bír a mázsás súllyal. Lassan a levegője is elfogy a skalpjá alatt.

– Ne ölj meg, Sebes Szarvas! Egész népemmel szolgálni foglak – nyögi még utolsó erejével.

Nagy Kígyó alétan zuhant a földre. Ravasz Görény azonnal nekiesett a sámánnak:

– Rossz füvet tettél a tűzre, te szerencsétlen! Pusztulj innen, ostoba fajankó!

Fekete Bölény és Szürke Farkas értetlenül bámultak egymásra.

Nagy Kígyó nehezen tért magához. Egyedül volt a sötétben. Megvolt a csata? Veszítettek talán? Rossz érzése volt, nem tudta, mennyi idő telhetett el. Megtapogatta a fejét: nem volt véres. Ez valamennyire megnyugtatta, de továbbra sem értett semmit. Újból leterítette a fáradság. Amikor felébredt, kint-ről a tábor szokásos nappali életének hangjai szűrődtek be. Kilépett. Két megtermett harcos állt Okos Medve wigwamja előtt; tehát tanácskoznak odabent. Arrébb a sámán a szegyenoszlophoz kikötözve. És mindenfelől megvető tekintetek!

Rosszat sejtve lépett a sátorba. Okos Medve a főhelyen, Szürke Farkas és Fekete Bölény kétoldalt mellette, arrébb Ravasz Görény. Elhallgattak.

– Nem megyünk felelőtlen csatába testvéreink ellen, Nagy Kígyó! Okos Medve a főnökünk – jelentette ki teljes meggyőződéssel Ravasz Görény.

## Jövedelemadó 1%

TISZTELT OLVASÓNK! KEDVES BARÁTUNK!

**A** Búvópatak szerkesztősége és kiadója nevében arra kérjük a lap olvasóit, barátait és szerzőit, hogy személyi JÖVEDELEMADÓJUK 1%-ÁT a BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY javára ajánlják fel!

A kedvezményezett adószáma: 18776278-1-14

A kedvezményezett neve: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Az alapítvány legfőbb feladatának a Búvópatak folyóirat kiadását tekinti.

KÖSZÖNJÜK!

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi  
havilap – [www.buvopatak.hu](http://www.buvopatak.hu)

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasószerkesztő: Tamásné Horváth Katalin

Munkatársak: Lukáts János, Németh István,

†Papp Árpád, Sarusi Mihály, Szutrély Péter

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2018. február

Sokszorosítás sorszáma: 2/2018.

E-mail: [posta@buvopatak.hu](mailto:posta@buvopatak.hu)

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

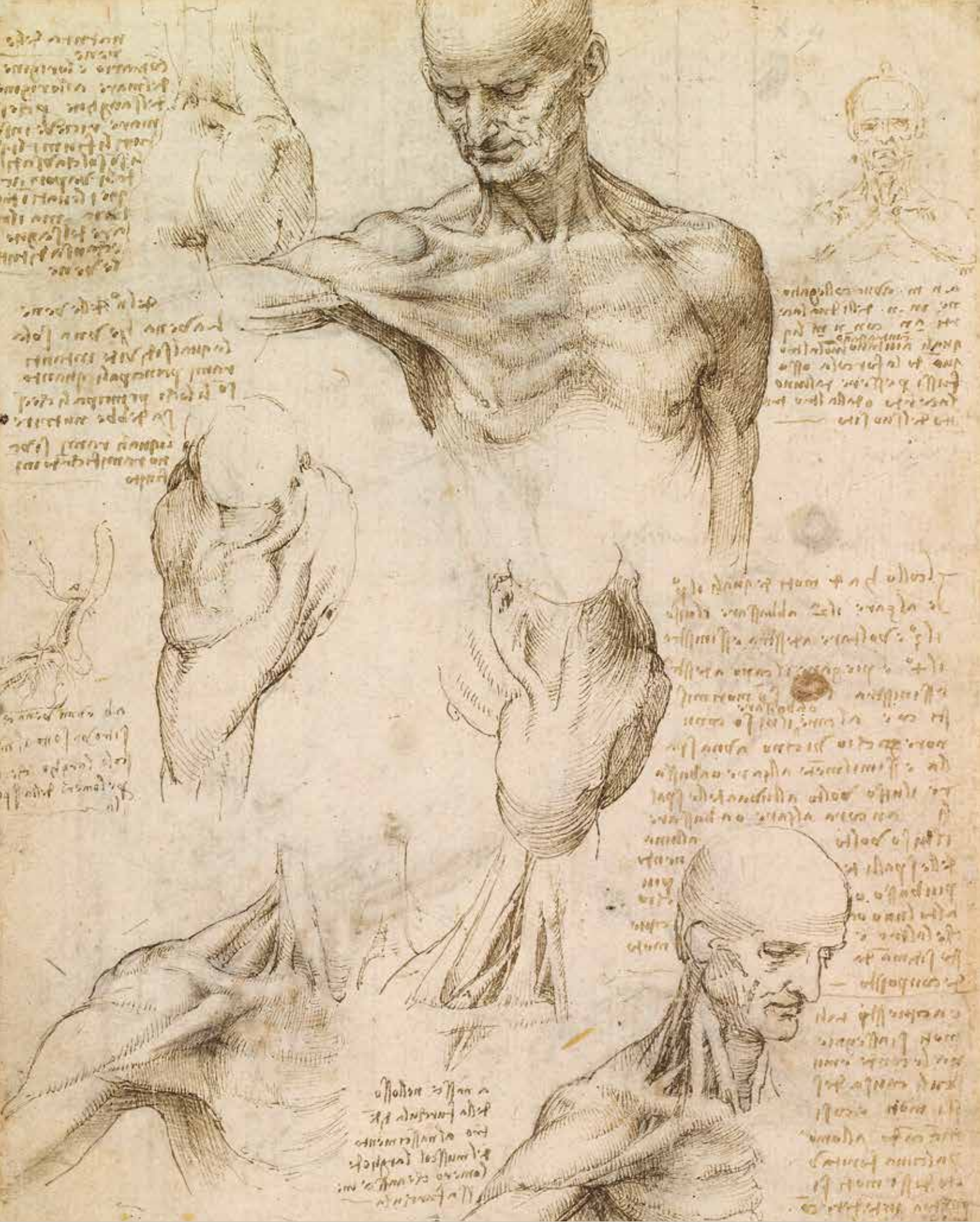
Kaposvár, Somssich P. u. 11-13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A Búvópatak Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.





Leonardo da Vinci anatómiai rajzai és jegyzetei

## Kapható az újságárusoknál

A *Búvápatokot* 2018-ban ismét keressék az újságárusoknál!  
A lap éves előfizetési díja 5000 Ft. Megrendelhető  
az impresszumban olvasható elérhetőségeink valamelyikén.

TÁMOGATÓNK

